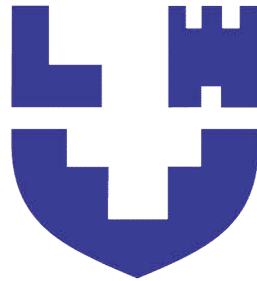

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ

Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Професійна освіта (комп'ютерні технології)», «Середня освіта (Інформатика)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології), 014.09 Середня освіта (Інформатика) заочної форми навчання

Луцьк 2022

УДК 377.3(07)

П-81

До друку

Голова вченої ради факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ
_____ Г.А.Герасимчук

Затверджено вченою радою факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ,
протокол № _____ від «_____» _____ 2022 року.

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозиторій ЛНТУ.
Директор бібліотеки _____ С.С.Бакуменко

Рекомендовано до видання на засіданні кафедри цифрових освітніх технологій ЛНТУ,
протокол № _____ від «_____» _____ 2022 року.
Завідувач кафедри цифрових освітніх технологій _____ В.В.Кабак

Укладач: _____ О.Сушик, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри цифрових
освітніх технологій ЛНТУ.

Рецензент: _____ П.В.Саварин, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
цифрових освітніх технологій ЛНТУ.

Відповідальний за випуск: _____ В.В.Кабак, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри цифрових освітніх технологій ЛНТУ.

Педагогічна майстерність [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого
П-81 (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Професійна освіта
(комп'ютерні технології)», «Середня освіта (Інформатика)» галузі знань 01
Освіта/Педагогіка спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології),
014.09 Середня освіта (Інформатика) заочної форми навчання / уклад. О.Г.Сушик. –
Луцьк: ЛНТУ, 2022. – 46с.

Конспект лекцій складено відповідно до діючої програми курсу «Педагогічна
майстерність» і містить теоретичні відомості та методичні вказівки до виконання
навчального плану дисципліни, а також контрольні запитання.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тема 1. Основи педагогічної майстерності, педагогічна діяльність.....	6
Тема 2. Поняття педагогічної культури, професійна майстерність.....	8
Тема 3. Педагогічна техніка.....	11
Тема 4. Організація навчально-виховного процесу.....	14
Тема 5. Педагогічне спілкування як взаємодія, етика поведінки педагога.....	17
Тема 6. Педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу.....	19
Тема 7. Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації.....	21
Тема 8. Комунікативні аспекти педагогічної взаємодії.....	25
Тема 9. Конфлікти у педагогічних ситуаціях, шляхи їх вирішення.....	28
Тема 10. Шляхи підвищення професійної педагогічної майстерності.....	32
Індивідуальна робота.....	37
Питання підсумкового контролю.....	38
Методи навчання.....	39
Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання.....	39
Критерії, форми поточного та підсумкового контролю.....	39
Глосарій.....	41
Рекомендовані джерела інформації.....	43
Інформаційні ресурси в мережі Інтернет.....	44

Вступ

Підготовка педагога до професійної діяльності забезпечує його здатність як до формування та розвитку творчої особистості учня, так і до власного професійного та особистісного саморозвитку, що є домінуючими цілями його професійної підготовки та будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної загальнопедагогічної підготовки вчителя; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями та закономірностями творчого процесу і формування творчої особистості; як індивідуальне – відображає залежність підготовки від особистісних якостей учителя.

Конспект лекцій «Педагогічна майстерність» являється збірником матеріалів для аудиторної та позааудиторної роботи, що орієнтує студентів на закріплення загальнотеоретичних знань, формування вмінь і навичок педагогічної майстерності роботи з учнями.

Конспект лекцій містить теоретичний блок, що являє собою опорну схему лекції з кожної теми курсу «Педагогічна майстерність», а також включає питання для самоконтролю студентів та практичні завдання репродуктивного і творчого характеру. Зміст конспекту лекцій відповідає навчальному плану та робочій програмі курсу «Педагогічна майстерність». Конспект лекцій призначається для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Професійна освіта (комп'ютерні технології)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Мета вивчення дисципліни – ознайомлення студентів з основами педагогічної майстерності; педагогічна підготовка фахівців освітньо кваліфікаційного рівня “бакалавр” до педагогічної діяльності у загальноосвітніх, професійних закладах та закладах вищої освіти, а також до взаємодії з людьми у різноманітних установах, що має характер управлінської, організаторської та навчально-виховної діяльності фахівця.

Завдання вивчення навчальної дисципліни:

- поглиблення уявлень студентів про освітній процес та творче використання ними основного курсу педагогіки, філософії як методологічної бази та психології як теоретичної основи;

- сприяння розвитку компетентності в організації педагогічної діяльності;

- вироблення у студентів розуміння сутності педагогічної діяльності, організації взаємодії вчителя з учнями, викладача зі студентами, при якій всі учасники навчально-виховного процесу виступають рівноправними суб'єктами, партнерами;

- формування у студентів цілісної системи фахових знань, а також професійних умінь компетентної організації педагогічної взаємодії, спрямованої на розвиток особистості кожного учня;

- підготовка студентів до здійснення професійно-педагогічної діяльності в загальноосвітніх закладах, до взаємодії з людьми у різноманітних установах, що має характер управлінської, організаторської та навчально-виховної діяльності фахівця.

Найменування та опис компетентностей, формування котрих забезпечує вивчення навчальної дисципліни.

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в освітній та виробничій галузях професійної діяльності згідно спеціалізації або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів інженерної та педагогічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов (ІК).

Загальні компетентності

ЗК-1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК-6. Здатність вчитися самостійно і оволодівати сучасними знаннями, прагнення до професійного самовдосконалення.

ЗК-8. Сприйняття та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК-12. Здатність діяти відповідно до морально-етичних і правових норм, соціально відповідально та свідомо.

ЗК-13. Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

ЗК-15. Здатність до ділових комунікацій у професійній сфері та реалізації на практиці різних видів комунікативних стратегій.

ЗК-18. Здатність аналізувати педагогічні ситуації, результати виховання і навчання, вивчати учнів і учнівську групу, виявляти причини відставань в навчанні, недоліків у поведінці та усувати їх; займатися самоосвітою, самовдосконаленням, новими прогресивними технологіями навчання та виховання, засобами їх реалізації.

Фахові компетентності спеціальності

СК-1. Здатність розуміти та застосовувати освітні теорії та методології як основу педагогічної діяльності.

СК-2. Здатність забезпечити формування в студентів цінностей громадянськості і демократії та відображати їх у власному світогляді.

СК-4. Орієнтація студентів на прогрес і досягнення.

СК-6. Здатність ефективно спілкуватися з групами та окремими особами.

СК-7. Здатність створювати сприятливе освітнє середовище, враховуючи різні ролі учасників навчального процесу.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни.

Вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність» передбачає наявність систематичних та ґрунтовних знань із суміжних курсів, цілеспрямованої роботи над вивченням спеціальної літератури, активної роботи на лекціях та практичних заняттях, самостійної роботи.

Результати навчання: після завершення вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- сучасні філософські засади педагогічної діяльності;
- складові педагогічної майстерності викладача;
- базові ціннісні орієнтації педагога;
- особливості вербальної та невербальної поведінки педагога;
- різновиди порушення дисципліни та способи розв'язання конфліктів;
- особливості педагогічного впливу на особистість, створення ситуацій успіху;
- сучасні методи, прийоми активного й інтерактивного навчання;
- особливості організації педагогічної взаємодії на різних етапах навчання.

уміти:

- адекватно сприймати та аналізувати поведінку учнів (студентів);
- застосувати позитивні рівні, конструктивні прийоми педагогічного спілкування;
- застосовувати невербальне спілкування;
- виконувати позитивні словесні дії;
- аналізувати та розв'язувати педагогічні конфлікти, обирати доцільний спосіб конструктивного розв'язання;
  - формувати інтерес учнів (студентів) до змісту навчального предмета, процесу навчання;
  - застосовувати різноманітні методи, прийоми емоційно-вольового впливу на поведінку учня;
  - застосовувати інтерактивні методи, різні форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
  - планувати та складати план-конспект навчального заняття.

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Основи педагогічної майстерності, педагогічна діяльність

1. Поняття педагогічної майстерності
2. Структура педагогічної майстерності
3. Самовиховання педагога

Поняття педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі. За І. Зязюном структуру до педагогічної майстерності складають наступні елементи:

- педагогічну спрямованість особистості викладача (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на особистість вихованця і навчально-виховний колектив, на цілі педагогічної діяльності);

- професійне знання (знання предмета, методики його викладання, теоретичні основи педагогіки і психології);

- здібності до педагогічної діяльності (комунікативні, перцептивні, динамічні, емоційно-чуттєві, оптимістичне прогнозування тощо);

- педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача, що ґрунтується на двох групах умінь:

- 1) умінні володіти собою;

- 2) вміння співпрацювати з кожним учнем і всім класом/групою.

Умовою підвищення рівня педагогічної майстерності є цілеспрямоване, безперервне, професійне і особистісне самовдосконалення. При цьому процеси самоосвіти, самовиховання викладачів мають бути певною мірою адміністративно організованими і контрольованими.

Процес самовдосконалення викладача умовно поділяють на чотири етапи:

- самоусвідомлення викладачами важливості педагогічної самоосвіти, самовиховання і прийняття рішення зайнятися професійним самовдосконаленням;

- розробка програми професійного самовдосконалення та планування заходів щодо її реалізації;

- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань самовдосконалення;

- самоконтроль та самокорекція.

За М.Фіцулою, педагогічна майстерність має певні рівні. *Професіоналізм є першим ступенем педагогічної майстерності*, що передбачає наявність знань про теоретичні основи педагогічної діяльності, її базові засади.

Другий ступінь педагогічної майстерності пов'язаний з початком викладацької діяльності. В процесі викладацької діяльності інтенсивно і цілеспрямовано відбувається професійне зростання педагога.

Якщо викладач оволодіває новими педагогічними технологіями, підвищується його психолого-педагогічна культура, розвиваються педагогічні здібності, якості і властивості, збагачується методичний арсенал, то поступово рівень педагогічної діяльності викладача зростає. Другий ступінь, власне педагогічна майстерність, визначається постійним прагненням до творчості, до пошуку, нових педагогічних засобів, створенням власних прийомів і методик. Найвищим рівнем педагогічної майстерності є педагогічне новаторство.

Таким чином, рівні педагогічної майстерності можливо представити:

- теоретичний (знання про теоретичні основи педагогічної діяльності, її базові засади);

- практичний (створення нових педагогічних засобів, власних прийомів і методик);

- творчий (впровадження принципово нових ідей у навчально-виховний процес, розробка нових методичних систем, створення власних персонал-технологій).

Духовний розвиток це процес в ході якого реалізується організаційний тип цілісності людини. Формою і результатом організаційної цілісності людини є особистість. Організаційний тип цілісності є типом третього рівня.

Структура педагогічної майстерності

Структуру педагогічної майстерності можна представити у вигляді сукупності її компонентів:

- ціннісна компонента;
- професійне знання предмету, психології і методики викладання;
- комунікативні здібності;
- позитивне і оптимістичне прогнозування;
- педагогічна техніка як форма організаційної поведінки.

I. З'являються наступні елементи у структурі педагогічної майстерності:

• педагогічна спрямованість особистості (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на особистість учня й учнівський колектив, на цілі педагогічної діяльності);

• професійне знання (предмета, методики його викладання, теоретичних основ педагогіки і психології);

• здібності до педагогічної діяльності (комунікативні – повага до людей, доброзичливість, товариськість; перцептивні – професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція; динамічні – здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційно-почуттєві – здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях; оптимістичне прогнозування тощо);

• педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача, що ґрунтується на *двох групах умінь*:

1) умінні володіти собою – поставою, мімікою, жестами, пантомімікою; керувати емоційними станами – знімати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття; володіти технікою мови – дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення;

2) вміння співпрацювати з кожним учнем і учнівським колективом у процесі вирішення педагогічних завдань – дидактичних, організаторських, контактної взаємодії, стимулювання діяльності вихованців тощо.

Самовиховання педагога

Самовиховання – різновид власної діяльності, робота над собою, ефективність якої залежить насамперед від цілеспрямованості людини, наявності у неї стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності зусиль і постійного самоконтролю.

Процес самовиховання передбачає наступну послідовність дій:

- вибір значущих цілей;
- постановка завдань самовиховання;
- планування діяльності і створення програми самовиховання;
- вибір методів і прийомів самовиховання;
- зіставлення досягнутих результатів з очікуваними;
- корекція програми самовиховання з урахуванням результатів самоконтролю і самооцінки.

Цілі самовиховання:

а) досягнення згоди із самим собою, прийняття себе, визнання власних позитивних та негативних сторін;

б) досягнення гармонії з найближчим оточенням шляхом зміни свого ставлення до нього, пошуку в усьому позитивних аспектів, розвитку вміння реально оцінювати ситуації;

в) усунення поганих звичок, розвиток навички контролювати власні емоції;

г) контроль власних потреб та керування ними, досягнення стану внутрішньої гармонії.

Завдання самовиховання полягає у розвитку спеціальних здібностей, необхідних для успішного оволодіння професією, досягнення високих результатів, а саме вдосконалення професійно значущих якостей особистості педагога: розширення світогляду, збереження і зміцнення професійного здоров'я, підвищення рівня методичної підготовки, формування своєї духовної культури, педагогічного мислення, творчості тощо.

Пункти програми самовиховання є самопізнання, самоосвіта, оволодіння культурою навчальної праці. Вибір методів і прийомів самовиховання. Для реалізації програми самовиховання використовують методи:

- самоспостереження, самоаналіз, самотестування, порівняння себе з іншими людьми тощо; самостимулювання; самопрограмування;
- методи і прийоми самовпливу (самонаказ, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самозаборона, самозауваження, самопереконавання, самопідбадьорення, самонавіювання, аутотренінг, самозвіт, ведення щоденника самовиховання тощо).

Особлива роль належить методам самовпливу, управління своїм психічним станом, тобто методам саморегуляції та власної психо-емоційної корекції – самонавіюванню, самопідбадьоренню, самопереконаванню, самозмушуванню, самонаказу, самосхваленню, самоконтролю, самозаохоченню, самокритиці тощо.

Питання самоконтролю:

1. Дайте визначення педагогічної майстерності.
2. На які чотири етапи можна умовно поділити процес самовдосконалення викладача?
3. Яка структура педагогічної майстерності?
4. Які методи для реалізації програми самовиховання використовують?

Список використаних джерел:

Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.

Педагогічна майстерність [Текст] : підручник / І. А. Зязюн. - К. : Вища школа, 2004. - С. 35 – 40, 201-202.

Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.

Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу : http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Тема2. Поняття педагогічної культури, професійна майстерність

1. Педагогічна культура і її складові
2. Педагогічний досвід, професійна компетентність та ерудиція педагога
3. Педагогічна спрямованість

Педагогічна культура і її складові

В основі педагогічної майстерності лежить **педагогічна культура** – оволодіння педагогом педагогічним досвідом людства, ступінь його досконалості в педагогічній діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості.

Основні складові педагогічної культури:

- педагогічна спрямованість;
- психолого-педагогічна ерудиція;
- гармонія розвинутих інтелектуальних і моральних якостей;
- висока педагогічна майстерність і організованість;
- уміння про+дуктивно поєднувати навчально-виховну і науково-дослідницьку діяльність;
- сукупність професійно важливих якостей;
- педагогічно спрямоване спілкування і поведінка;
- постійне самовдосконалення.

Головний компонент педагогічної культури – педагогічна майстерність, яка передбачає синтез розвинутого психолого-педагогічного мислення, професійно-педагогічних знань, навичок і вмінь, емоційно-вольових засобів виразності, що дають змогу педагогові успішно вирішувати навчально-виховні завдання.

Педагог має бути Особистістю з великої літери, справжнім майстром своєї справи, який може протистояти труднощам сьогодення і здатний піднятися над ними.

Актуальною є думка К.Д.Ушинського: «У вихованні все повинно ґрунтуватися на особистості вихователя, тому що виховна сила впливає тільки із живого джерела людської особистості. Ніякі статuti та програми, ніякий штучний організм, наскільки добре він не був би осмислений, не може заступити особистість у вихованні... Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця істинне виховання, що проникає в характер, неможливе. Тільки особистість може впливати на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер».

Щоденна педагогічна практика свідчить: суттєвих результатів у вихованні досягають ті педагоги, які мають високу педагогічну культуру, і навпаки – негативні приклади брутальності, що, на жаль, ще присутні у практиці, свідчать про відсутність культури. Тому педагогічну культуру слід формувати цілеспрямовано і постійно розвивати. Вона повинна бути підвалиною діяльності педагога і забезпечувати як удосконалення навчально-виховного процесу, так і самовдосконалення кожного педагога.

Педагогічна спрямованість

Всі виокремлені особистісні якості педагога будуть гармонійно розвиватись і матимуть стимул для самовдосконалення тільки за наявності внутрішнього інтересу, потягу, бажання до педагогічної діяльності, безупинного і невтомного прагнення досягти в ній значних успіхів і отримання душевного задоволення. В загальному ці риси особистості педагога можна визначити як *педагогічну спрямованість*, яка є необхідною умовою і основою педагогічної діяльності.

Ключовим *педагогічної спрямованості педагога* являються психолого-педагогічні переконання; стійка і змістовна мотивація до педагогічної діяльності; гуманно-оптимістичне ставлення до своїх вихованців і велика любов до них.

В сукупності ці складові надають діяльності педагога цілеспрямованого, послідовного, наполегливого, змістовного й зацікавленого характеру, виступають міцним поштовхом на шляху досягнення успіхів і вершин.

Педагог має добре знати вихованця, розуміти його потреби й мотиви, ідентифікувати себе з ним, співпереживати.

Досвід педагогів-новаторів й аналіз сучасних педагогічних концепцій, наприклад педагогіки співробітництва, гуманістичної педагогіки, особистісно орієнтованої педагогіки, свідчать про те, що основою цих концепцій і успішної діяльності педагога є гуманно-оптимістичне ставлення до вихованців, основний зміст якого – загальнолюдські та національні цінності. В.О.Сухомлинський особливо підкреслював необхідність олюднення педагогіки і, звідси, основним предметом вважав людинознавство, а інший видатний педагог Ш.О.Амонашвілі однією з головних властивостей педагога називає «доброту і любов до дітей, які мають бути не тільки внутрішнім станом, але й головним мотивом, стимулом педагогічної діяльності».

Отже, основними формами прояву педагогічної культури педагога є рівень оволодіння педагогічним досвідом людства, сукупність основних професійно-важливих особистісних якостей. Без педагогічної культури діяльність педагога втрачає своє гуманне забарвлення й ефективність. Високий рівень розвитку її основних елементів, гармонійне їх поєднання в педагогічній діяльності та досягнення ефективних результатів у навчанні визначаються як педагогічна майстерність. Інакше кажучи, це зріз основних складових педагогічної культури педагога, які досягли високого рівня розвитку, та їх ефективний прояв у практичній діяльності. Також педагогічну майстерність можна розглядати як повний вияв педагогом свого «Я» в педагогічній діяльності. Безперечно, результат діяльності будь-якого фахівця відображаються в продукції виконання, а у педагога головним показником його майстерності є всебічний розвиток його вихованців.

Педагогічний досвід, професійна компетентність та ерудиція педагога

Одним із основних показників педагогічної культури є *педагогічний досвід* – теорія і практика педагогічної діяльності людства та її результат, який має два взаємодоповнювальні рівні – теоретичний і практичний.

Відповідно до специфіки діяльності педагога слід виокремити потребу як у професійних знаннях, навичках і вміннях, так і в психолого-педагогічних. До них відносять:

- володіння предметом викладання;
- методикою викладання предмета;
- психологічну підготовленість;
- загальну ерудицію;
- широкий культурний кругозір;
- педагогічну майстерність;
- володіння технологіями педагогічної праці;
- організаторські вміння і навички;
- педагогічний такт;
- педагогічну техніку;
- володіння технологіями спілкування;
- ораторську майстерність та інші якості.

Зміст професійних знань, навичок і вмінь становить *професійну компетентність педагога* – одну з основних підвалин педагогічної культури.

Ґрунтовні знання в галузі психології та педагогіки, з одного боку, не можна ототожнювати з педагогічною культурою, а з іншого – вони є важливою її складовою. Психологічні знання, навички та вміння повинні:

- забезпечити педагога чіткими уявленнями про закономірності функціонування психіки вихованця й особливості їх вияву в різних, у тому числі педагогічних і виробничих, умовах;

- тобто озброїти конкретною методикою впливу на основні складові психічних процесів, які мають надзвичайно важливе значення як в навчальній діяльності, так і в професійній, врахувати психічні властивості особистості та шляхи їх розвитку під час проведення різноманітних заходів;

- вміло впливати на психічний стан вихованців і спрямовувати його на підвищення якості їх діяльності;

- ефективно керувати формуванням психічних утворень, які є основою професійної майстерності як окремого вихованця, так і колективу.

Не менш глибокі та всебічні знання потрібні педагогу в галузі психології малої групи (колективу), спілкування, виховання і навчання, професійної діяльності. Він також повинен володіти ефективними прийомами впливу на свідомість і підсвідомість вихованців в критичній ситуації, надавати їм своєчасну кваліфіковану соціально-психологічну консультацію і допомогу тощо. Кожна галузь має стати предметом особливої уваги педагога.

Знання із загальної педагогіки забезпечують:

1) теоретичну підвалину діяльності педагога,

2) оволодіння ефективною методикою здійснення різноманітних навчально-виховних заходів, формування навичок і вмінь кожного педагога.

Теоретичний рівень опанування педагогічного досвіду людства становить собою *психолого-педагогічну ерудицію педагога*, що є теоретичною основою його педагогічної культури і необхідною умовою формування педагогічної майстерності. Саме ерудиція проявляється у вільному володінні науковими основами психології та педагогіки, умінні здійснити психолого-педагогічний аналіз різних навчально-виховних явищ і заходів, визначенні оптимальних способів педагогічного впливу, дійових методів і форм навчально-виховного процесу, тобто в рівні опанування об'єктивними закономірностями цих наук.

Питання самоконтролю:

1. Які основні складові педагогічної культури?
2. Назвіть головний компонент педагогічної культури.
3. Що являються ключовим педагогічної спрямованості педагога?
4. Який основний показник педагогічної культури?

Список використаних джерел:

- Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А.Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.
- Педагогічна майстерність [Текст] : підручник / І.А.Зязюн. - К. : Вища школа, 2004. - С. 35 – 40, 201-202.
- Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.
- Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу : http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Тема 3. Педагогічна техніка

1. Поняття педагогічної техніки
2. Педагогічна техніка: мова педагога, управління психічним станом, емоціями
3. Невербаліка у педагогічній діяльності

Поняття педагогічної техніки

Практичний рівень опанування досвіду людства визначається як **педагогічна техніка** – комплекс знань, умінь, навичок, необхідних педагогу для того, щоб ефективно застосувати на практиці обрані ним методи педагогічного впливу як на окремих вихованців, так і на учнівський колектив у цілому. Володіння педагогічною технікою є складовою частиною педагогічної майстерності, потребує глибоких спеціальних знань з педагогіки і психології та особливої практичної підготовки.

Педагог обирає, володіючи арсеналом педагогічних засобів, найбільш ефективні, які забезпечать досягнення запроектованих результатів.

У зміст поняття «педагогічна техніка» включають дві групи компонентів: *перша* пов'язана з умінням педагога управляти своєю поведінкою (оптимальне управління емоціями, настроєм, прояв соціально-перцептивних здібностей; володіння технікою мови; виразна демонстрація вихованцям певних почуттів, суб'єктивного ставлення до тих чи інших дій вихованців; вміння пізнавати їхній внутрішній душевний стан); *друга* – пов'язана з умінням педагога впливати на особистість вихованця і колектив (розкриває процесуальний бік процесу навчання й виховання: дидактичні, організаційні, конструктивні, комунікативні вміння; технологічні прийоми висування вимог, керування педагогічним спілкуванням тощо).

Ці групи компонентів педагогічної техніки мають доповнювати одна одну. Педагог має чітко розуміти й усвідомлювати з ким він має справу й який кінцевий результат хоче отримати, а також володіти вміннями та механізмами досягнення цього результату. Ці вміння відіграють особливу роль у педагогічній техніці. А.Піз підкреслює значимість вивчення осіб з якими педагог має справу й зауважує, що наша міміка і пантоміміка дають близько 80% інформації, пов'язаної з підсвідомістю людини, бо вони є проявом підсвідомих імпульсів поведінки будь-якої людини. Людина більше вірить тому, що бачить, а не тому, що чує.

Міміка – це мистецтво виявляти свої думки, почуття, психічний та інші стани за допомогою виразальних рухів м'язів обличчя. Міміка обов'язково повинна доповнюватися пантомімікою.

Пантоміміка – це виразальні рухи всього тіла людини або окремих його частин, пластика тіла. Пантоміміка допомагає педагогу виокремити основне, намалювати образ. Жести бувають описовими та психологічними. Перші допомагають педагогу більш образно тлумачити вихованцям зміст матеріалу, що викладається, другі – спрямовані на показ внутрішнього емоційного стану педагога, тобто вони показують його почуття.

Педагогічна техніка: мова педагога, управління психічним станом, емоціями

Особливе місце в педагогічній техніці посідає *мова педагога*, яка має бути докладною, ясною, образною і водночас – конкретною і змістовною. Техніку мови педагога можна підсилювати за допомогою правильного дихання, поставлення голосу, дикції та ритміки.

Зокрема А.С.Макаренка з цього приводу писав: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди» з 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів на обличчі, в постаті й у голосі. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба». Він уважав, що педагог повинен так спілкуватися, щоб вихованці відчували в його словах волю, культуру, особистість.

В.О.Сухомлинський розробив своєрідний кодекс мовлення педагога. На його думку, слово педагога не може бути брутальним і нещирим: «Я вірю в могутню, безмежну силу слова вихователя. Слово – найтонший і найгостріший інструмент, яким ми, вчителі, повинні вміло торкатися сердець наших вихованців... Виховання словом – найскладніше, найважче, що є в педагогіці і в школі... Слово вчителя я вважаю найнеобхіднішим і найтоншим дотиком людини, яка переконана у правоті й красі своїх поглядів, переконань, світогляду, до серця людини, яка прагне бути хорошою».

Наступний елемент педагогічної техніки – це *вміння педагога управляти як своїм психічним станом, емоціями та настроєм, так і вихованців*. Педагог повинен створити таку духовну, інтелектуальну та емоційну обстановку під час спілкування, де панувала б атмосфера довіри, добра, людяності, взаєморозуміння та психологічної взаємодопомоги.

Завдання педагога має полягати у пошуку шляхів до формування позитивних емоцій у процесі учіння. Це ніби досить просто: підібрати методи роботи, емоційність, активність педагога, цікаві приклади, дотепні зауваження тощо. Ці прийоми дають не тільки тимчасовий успіх, вони сприяють формуванню симпатії до педагога й вирішують головне завдання – формують стійкий, постійний інтерес до навчального процесу.

Безперечно, цього не можна досягти, коли у педагога відсутні спостережливість, увага, уява. Обличчя й очі вихованця для педагога мають бути відкритою книгою, з якої він черпає знання про його емоційно-вольовий стан, наміри, бажання тощо.

Наступний компонент педагогічної техніки стосується *технології здійснення різноманітних навчально-виховних заходів*, уміння проводити їх на високому методичному рівні. Прийоми та способи виховного впливу досить різноманітні. Рівень володіння ними свідчить про зрілість педагога і показує його майстерність.

Отже, теоретичний і практичний рівні опанування вихователем педагогічним досвідом людства становлять методологічну і технологічну основу його педагогічної діяльності та є важливою передумовою поступового просування до вершин педагогічної майстерності. Напевно, для інших видів людської діяльності цього було б досить, щоб досягти професійної майстерності. Але для педагогічної діяльності цього замало, тому що педагог має володіти бодай трьома особливостями:

- умінням шанувати і любити людей;
- умінням пожиттєво набувати знання і різновиди людського досвіду – теоретичний, практичний, естетичний;
- умінням передавати досвід.

Педагогічна праця – це найвідповідальніша галузь людської діяльності. До цієї роботи можна допустити тільки тих осіб, які мають до неї хист та інші особистісні якості, що сприяють цій діяльності. Слід враховувати такий аспект: у складних умовах життєдіяльності основним інструментом виховного впливу на вихованців є особистість педагога, його професійна майстерність, рівень зрілості в педагогічній діяльності та особистісні якості.

Невербальна діяльність педагога

Комунікативний процес реалізується за допомогою певних засобів – знакових систем, їх поділяють на *вербальні* (словесні) та *невербальні* (безсловесні). Невербальна комунікація відбувається, як правило, неусвідомлено, мимовільно. Здебільшого люди контролюють своє мовлення, але на підставі аналізу їх міміки, жестів, інтонації можна оцінити правильність, щирість мовної інформації.

Невербальна особливо важлива у професійній педагогічній діяльності, де учень на підсвідомому рівні оцінює відношення до нього зі сторони педагога й формуються системи взаємовідносин як у відношенні до навчального предмету так і до педагога

До засобів невербальної комунікації належать:

1. *Мова тіла*: а) статична експресія – фізіогноміка (експресія обличчя й фігури, зумовлена будовою тіла); артефакти (прикраси, манера одягатися, зачіска, косметика); система запахів (природні, штучні); б) динамічна експресія – текесика (система дотиків, потиску руки, поплескування); просодика (характеристика голосу, темп, тембр, висота, гучність, наголошування, акцент); екстралінгвістика (використання пауз, покашлювання, сміху, позіхань, плачу); кінесика (комунікативно значущі рухи): виражальні рухи (міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода); контакт очей (спрямованість руху, частота контакту, тривалість); авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи – почісування, потирання рук).

2. *Міжособистісний простір*: а) дистанція; б) взаємне розміщення під час спілкування.

3. *Часові характеристики*: а) час спілкування; б) запізнення; в) затримка дій.

Не всі з цих засобів рівнозначні, проте кожен з них легко зчитується учнями, підсилюючи або нейтралізуючи враження від слів і дій педагога.

До основних засобів невербальної комунікації педагога належать його зовнішній вигляд, пантоміміка, міміка, контакт очей (візуальний контакт), міжособистісний простір.

Зовнішній вигляд педагога. Педагог формує морально-етичні погляди й смаки своїх вихованців.

Естетична виразність виявляється і в привітності та доброзичливості обличчя, у зібраності, стриманості рухів, виправданому жесті, у поставі й ході. Неприпустимі для педагога кривляння, метушливість, штучність жестів, в'ялість. У зовнішності педагога учні повинні бачити і відчувати стриману силу, впевненість у собі й доброзичливість.

Пантоміміка – виражальні рухи всього тіла або окремої його частини. Вона допомагає виділити в зовнішності головне – образ. Жести педагога мусять бути органічними і стриманими, доцільними. Вони бувають описовими й психологічними. Описові (показ розміру, форми, швидкості) ілюструють хід думки, психологічні виражають почуття (на подив вказують розведені в сторони руки, застереження – притиснутий до губ палець руки). Жести, як і інші рухи, найчастіше випереджують висловлювану думку, а не йдуть за нею.

Міміка – виражальні рухи м'язів обличчя. Нерідко вираз обличчя й погляд впливають на учнів сильніше, ніж слова. Жести й міміка, підвищуючи емоційну значущість інформації, сприяють кращому її засвоєнню. Але обличчя повинно не лише виражати, а й приховувати деякі почуття: не слід «нести» до класу тягар домашніх турбот, негараздів.

Педагог має прагнути тримати в полі зору всіх учнів. Візуальний контакт є технікою, яку потрібно свідомо розвивати.

Міжособистісний простір (дистанція спілкування) – відстань між тими, хто спілкується. У процесі спілкування важливою є відстань: до 45см – інтимна (спілкування близьких людей), від 45см до 1м20 см – персональна (спілкування із знайомими людьми), 1м 20см – 4м – соціальна (офіційне спілкування), 4–7м – публічна (виступ перед аудиторією), а також розміщення співрозмовників (суперники сидять один навпроти одного, під час випадкової бесіди – навскісь за столом, друзі – поруч).

Володіння засобами невербальної комунікації сприяє досягненню зовнішньої виразності педагога, тому слід не приміряти образи, а, знявши скутість, виявляти своєю зовнішністю зміст педагогічної дії, щоб внутрішня щирість й почуття читувалося в його погляді, міміці, слові.

Питання самоконтролю:

1. Які дві групи компонентів включають у зміст поняття «педагогічна техніка»?
2. Вкажіть на значенні міміки та пантоміміки у педагогічній діяльності.
3. За допомогою яких засобів реалізується комунікативний процес?
4. Що належать до засобів невербальної комунікації?

Список використаних джерел:

Горовенко О.А. *Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації* / О.А.Горовенко. – Х.: «Основа», 2013. – 112 с.

Ковальчук Л.О. *Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник і методичні матеріали*. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 608 с.

Столяренко О.В. *Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник* / О.В.Столяренко, О.В.Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 148 с.

Професійна підготовка майбутнього вчителя / Акімова О.В., Галузяк В.М., Столяренко О.В. [та ін.] – Вінниця: «Твори», 2018. – 348 с. /Столяренко О. В. – С.258– 279/.

Цукерман Г.А. *Види спілкування в навчанні* / Цукерман Г.А. – К.: Пеленг, 1993.- С. 160.(20.10.2021 19:45)

Тема 4. Організація навчально-виховного процесу

1. Виховний процес та його складові
2. Самовиховання, самоконтроль і самоаналіз
3. Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії

Виховний процес та його складові

Для того, щоб виховний процес зрозуміти як систему, необхідно розглянути та проаналізувати його складові. Компоненти процесу виховання об'єднуються запитанням: «З чого складається цей процес?», а функції – «Для чого існує цей процес?» Цілеспрямовано організовану та системну категорію цих компонентів визначають як *структуру, або модель виховного процесу*.

І.П.Підласий подає моделі систем процесу виховання в сучасній теоретичній педагогіці, побудовані за критеріями: цілей і завдань, змісту виховного процесу, взаємодії вихователів і вихованців, застосованих методів і форм виховної діяльності, послідовності етапів (стадій) розвитку процесу в часі тощо. Окремі приклади з них:

1. *За цільовим критерієм* структура виховного процесу є сукупністю (послідовністю) завдань, на вирішення яких спрямований процес.

2. *За критерієм послідовності* етапів і відповідних педагогічних дій структура виховного процесу має ряд стадій: 1) ознайомлення із загальними нормами і вимогами; 2) формування відносин; 3) формування поглядів і переконань; 4) формування загальної спрямованості особистості.

3. *За критерієм зв'язку і залежностей між компонентами* передбачається така послідовність організації виховного процесу: 1) проектування, що включає визначення мети і конкретних завдань виховання; 2) організація матеріальної, суспільної, духовної діяльності; 3) регулювання міжособистісного спілкування і його корекція в процесі основних видів діяльності вихованців; 4) контроль і підбиття підсумків, установлення співвідношення між одержаними і запланованими результатами, аналіз досягнень і невдач.

Знання й осмислення основних компонентів моделі виховного процесу дають змогу вихователю глибше зрозуміти сутнісну характеристику виховання як педагогічного процесу і визначити науково обгрунтовані підходи до його практичного здійснення.

Ця структура, *по-перше*, вказує на двосторонній характер виховання і зумовлює необхідність тісної взаємодії вихователя й вихованця на всіх етапах виховної роботи, починаючи з визначення її мети та завдань, завершуючи перевіркою й оцінкою її результатів. *По-друге*, дає вихователям чітке уявлення про основні ланки виховного процесу і, відповідно, допомагає цілеспрямовано і якісно його організувати.

Основні дії педагога у виховному процесі:

- визначення цілей та завдань виховання;
- залучення вихованців до активної участі в цій діяльності;
- формування у них мотивів і мотивації самовдосконалення;
- визначення змісту виховання і виховних заходів;
- планування й організація виховної роботи;
- надання навчальній і повсякденній діяльності вихованців позитивного емоційного забарвлення і виховного аспекту;
- допомога і регулювання;
- контроль за процесом виховання, функціонуванням його окремих компонентів та оперативне внесення до них відповідних змін;

- оцінка результатів виховання тощо.
- Основними ланками *участі вихованців у виховному процесі* є:
- усвідомлення і сприйняття ними норм і правил поведінки;
  - формування, розвиток і поглиблення мотивів і мотивації вдосконалення і самовдосконалення;
  - осмислення, опанування норм і правил вихованої поведінки, дотримання їх у повсякденній життєдіяльності;
  - формування переконань;
  - прояв емоційно-вольового ставлення до власних дій;
  - самоконтроль, самооцінка своєї поведінки та внесення до неї відповідних корективів, змін тощо.

Самовиховання, самоконтроль і самоаналіз

Самоконтроль та *самоаналіз* – співставлення прийнятого плану самовиховання з реальністю, результатами діяльності, встановлення їх невідповідності та внесення необхідної корекції для досягнення наміченого, пошук причин відхилень тощо. Самоконтроль як метод самовиховання розвивається на основі здатності вихованця контролювати будь-яку свою діяльність.

Важливо розрізняти види самоконтролю: *ненавмисний (мимовільний)* та *навмисний (довільний)*.

Ненавмисний (мимовільний) самоконтроль може здійснюватися в структурі сприйняття, функціонувати автоматично. Предметом ненавмисного самоконтролю є не діяльність у цілому, її мотиви, а лише її процесуальний бік.

Навмисний (довільний) самоконтроль визначається спеціальною метою і має значні можливості стабілізації діяльності. Вихованці, які свідомо ставлять перед собою ціль – здійснити намічену програму, не відволікатися сторонніми справами, будуть спроможні більш систематично та послідовно виконувати свої професійні та суспільно-корисні обов'язки.

Самоконтроль виконує функції стабілізації дій (реалізації програми дій всередині діяльності) та коригування (стабілізації) діяльності згідно з її мотивами та мотивацією.

Сутність методу *самоорганізації життя та діяльності* полягає в тому, що вихованці, організуючи свою поведінку та діяльність у відповідності з встановленими правилами поведінки, основними напрямками самовиховання, ефективно працюють над собою. Важливою умовою при цьому є вміння вихованця управляти собою.

В процесі реалізації програми самовиховання у вихованця формується бажання виконувати вимоги колективу або вихователя, дотримуватися гідної поведінки. Виникнення програми самовиховання можна уявити як наслідок еволюції зовнішніх вимог до вихованця в його внутрішні вимоги до своєї діяльності.

Програма самовиховання виконується двома шляхами:

- 1) підкорення власної діяльності мотивам і мотивації самовиховання і перетворення їх у діяльність самовиховання;
- 2) реалізація програми виховання із збереженням навчальної, спортивної та інших видів діяльності, власних смислоутворюючих мотивів і за наявності супутнього мотиву та мотивації самовиховання.

Реалізації цієї програми сприяє знання основних прийомів і способів самовиховання.

Самозобов'язання – це добровільне прийняття усвідомлених цілей, завдань, змісту самовдосконалення та визначення на цій основі програми самовиховання. Вони виникають завдяки внутрішньому переконанню в їх необхідності і визначаються умовами життя, потребами суспільства, обов'язками вихованця. Це процес співставлення свого «Я» з вимогами, які висуваються колективом, групою, вихователями, суспільною організацією, суспільством у цілому.

Самопереконання допомагає вихованцю здобути самовизнання необхідності розвитку у себе тих чи інших якостей особистості. Це – пошук доказів необхідності виправлення своїх недоліків, мобілізація на досягнення мети самовиховання.

Самонавіювання – це вплив вихованця на самого себе з метою самовиховання, внаслідок чого виникають різні психічні й соматичні стани. Це технічна процедура, що здійснюється шляхом повторювання певних вербальних формул, які виражають бажання, визначені іншими формами самовиховання. Прикладом цілеспрямованого самонавіювання є аутогенне тренування.

Аутотренінг – це емоційно-вольове тренування, суть якого полягає у розвитку здібностей до впливу на психорегулюючі процеси. Для цілеспрямованого самовпливу застосовуються спеціальні вправи самонавіювання у вигляді словесних формул. У процесі таких тренувань людина здатна створити модель уявлень, почуттів, емоцій, станів та ввести цю модель у свою психіку.

Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії

Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями:

- ставленням до учня як суб'єкту власного розвитку;
- орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості;
- створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості;
- установленням суб'єкт-суб'єктних відношень.

Для визначення навчальної роботи найчастіше використовують термін «навчальне співробітництво», як найбільш змістовний, діяльнісно-орієнтований, який визначає багатобічну взаємодію усередині навчальної групи й взаємодію педагога з групою.

Співробітництво як спільна діяльність, як організаційна система активності взаємодіючих суб'єктів характеризується:

- 1) просторовою й тимчасовою співприсутністю;
- 2) єдністю мети;
- 3) організацією й управлінням діяльністю;
- 4) наявністю позитивних міжособистісних взаємин.

Співробітництво в навчальному процесі являє собою розвинену мережу за такими лініями: 1) педагог – учень, 2) учень – учень в парах (діадах) й в трійках (тріадах), 3) загальногрупову взаємодію учнів в колективі.

Співробітництво стає продуктивним, якщо:

- здійснюється за умови включення кожного учня в розв'язання завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового предметного змісту;
- організовано як активне співробітництво педагога з учнями;
- у процесі навчання відбувається становлення механізмів саморегуляції поведінки й діяльності учнів;
- усвідомлюються уміння створення цілей.

Головна мета навчання в співробітництві – навчатися разом, а не щось виконувати разом. Найцікавішими варіантами навчання в співробітництві є навчання в парах, в команді, як колективна взаємодія, дослідна робота в малих групах та інші. Починати навчання у співробітництві необхідно з планування простору, потім поступово привчати учнів:

- взаємодіяти у групі з будь-яким партнером;
- активно працювати, серйозно ставитись до завдання;
- позитивно налаштована комунікація з партнерами;
- відчувати почуття відповідальності за своїх партнерів, усього класу;
- усвідомлювати відповідальність за спільну роботу в групі.

З цією метою необхідно визначити навчально-пізнавальну мету уроку і дидактичне завдання використання даного методу. Це завдання повинно бути повністю усвідомлено учнями. Наступне – робота над планом уроку: визначення видів діяльності на уроці. Організуючи роботу в групах, необхідно продумати ролі для учнів.

Існує декілька типів взаємозалежності учасників спільного навчання:

1. Залежність учнів від єдиної мети, єдиного завдання, яка усвідомлюється учнями і яку вони можуть досягти тільки спільними зусиллями.

2. Залежність від джерел інформації, коли кожен учень групи володіє лише часткою загальної інформації або її джерелом, необхідної для розв'язання поставленого завдання; кожен повинен зробити свій внесок в рішення цього загального завдання.

3. Залежність від єдиного для всіх навчального матеріалу.

4. Залежність від одного на всіх комплекту обладнання, необхідного для виконання загального завдання.

5. Залежність від єдиного для всієї групи заохочення.

Уміння працювати в співробітництві набуваються поступово. Вчені пропонують сім послідовних кроків в навчанні цьому умінню:

1) допоможіть учням усвідомити, навіщо треба те чи інше уміння, навичка;

2) намагайтесь, щоб учні зрозуміли, із чого це вміння, навичка складається, як їх сформулювати;

3) організуйте необхідну і достатню інформацію для формування необхідної навички;

4) переконайтесь, що кожен учень отримує інформацію про те, наскільки правильно він виконує завдання щодо оволодіння навичкою, вмінням;

5) стимулюйте учнів, щоб вони допомагали один одному під час практики;

6) створюйте ситуації, в яких учні обов'язково сягнуть позитивних результатів;

7) стимулюйте подібну практику допоки учні не відчують потребу в постійному її застосуванні.

Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії характеризується такими особливостями: ставленням до учня як суб'єкту власного розвитку; орієнтацією на розвиток і саморозвиток його особистості; створенням умов для самореалізації і самовизначення особистості; встановленням суб'єкт-суб'єктних відношень.

Питання самоконтролю:

1. Якими запитаннями можна об'єднати компоненти процесу виховання?

2. Які основні дії педагога у виховному процесі?

3. Які функції виконує самоконтроль?

4. Назвіть декілька типів взаємозалежності учасників спільного навчання.

Список використаних джерел:

Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А. Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.

Педагогічна майстерність [Текст] : підручник / І. А. Зязюн. - К. : Вища школа, 2004. - С. 35 – 40, 201-202.

Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.

Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу : http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Тема 5. Педагогічне спілкування як взаємодія, етика поведінки педагога

1. Особливості педагогічного спілкування

2. Умови ефективного педагогічного спілкування

3. Стили педагогічного спілкування

Особливості педагогічного спілкування

Основна мета педагогічного спілкування полягає як у передачі суспільного і професійного досвіду (знань, умінь, навичок) від педагога учням, так і в обміні особистісними сенсами, пов'язаними з досліджуваними об'єктами і життям в цілому.

Педагогічне спілкування – це спілкування педагога з учнями у всіх ситуаціях педагогічної діяльності. Воно може мати форму розпорядження, інструкції, поради, запланованої бесіди або спонтанної розмови, зауваження, питання, відповіді на питання тощо.

Педагогічне спілкування має надзвичайно велике, часом вирішальне значення у виховному процесі. Це пояснюється тим, що крім ділової інформації воно завжди – явно чи

приховано – містить оцінку поведінки і особистісних якостей учня. Для цього педагогові потрібно вміти: ефективно і правильно орієнтуватися в постійно змінюваних умовах спілкування, знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б його індивідуальності, обставинам спілкування та індивідуальним особливостям учня, постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні.

Педагогічне спілкування як професійно-етичний факт вимагає спеціальної підготовки й морального досвіду, педагогічної мудрості в організації взаємин з учнями, батьками, колегами у різних сферах навчально-виховного процесу. За своїм змістом і сферою функціонування воно може бути професійним і непрофесійним. Забезпечує передачу культури, допомагає в засвоєнні знань, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій під час обміну думками.

Умови ефективного педагогічного спілкування

Американський психолог К.Роджерс, основоположник гуманістичної психології, сформулював умови, при яких спілкування педагога з учнями є ефективним та робить процес навчання значущим для учня:

1. Прийняття учня – учень приймається педагогом як особистість, що володіє власною цінністю й має різні риси і різні почуття.

2. Послідовність – стан повної свободи, що супроводжується повною відповідністю вербальної, та невербальної складових процесу спілкування. Усвідомлення свого ставлення до інших, прийняття їхніх почуттів і відкритість у стосунках з учнями.

3. Емпатія – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання, розуміння внутрішнього світу учня.

Ефективне педагогічне спілкування має розвиваюче значення. Воно змінює поведінку людини, його відносини і його особистість.

Стиль спілкування безпосередньо впливає на атмосферу емоційного благополуччя під час лекції, семінарського заняття або екзамену, що суттєво позначається на результативності навчальної діяльності.

Організаційно-управлінським центром педагогічної взаємодії в спілкуванні є педагогічна позиція викладача. У ній поєднується його професійна свідомість і професійна діяльність. Але одночасно є також особистісно-суб'єктивна позиція, тобто педагог вступає в міжособистісні стосунки з учнем й виникають суб'єкт-суб'єктні взаємини.

Стилі педагогічного спілкування

Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії. Стилі відповідно до стратегії взаємодії можна виділити:

• *Авторитарний* – стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено у праві на самостійність та ініціативу (можна розраховувати на предметний результат, проте психологічний клімат у процесі виконання справи не буде сприятливим: робота йде лише під контролем, немає відповідальності, гальмується становлення колективістських якостей, розвивається тривожність).

• *Демократичний* – стиль, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості учня та колективу (педагог спирається на думку колективу, прагне донести мету діяльності до свідомості кожного учня і залучити всіх до активної участі в роботі. Основні способи взаємодії: заохочення, порада, інформація, координація, що розвиває в учнів упевненість у собі, ініціативність. У цьому випадку не можна одразу розраховувати на високий предметний результат. Проте оскільки формується почуття відповідальності, підвищується творчий тонус, поступово розвивається здатність свідомо, самостійно і творчо працювати, то ми забезпечуємо стабільний результат у праці і закладаємо міцний підмурівок розвитку особистості).

• *Ліберальний* – стиль, що характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у неутручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем (форми роботи зовні нагадують демократичні, але через відсутність власної активності і

зацікавленості, нечіткість програми і брак відповідальності у самого вчителя, робота йде на самоплив, виховний процес некерований, результати праці значно нижчі).

П'ять головних стилів педагогічного спілкування:

Спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю.

Стиль педагогічного спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні до учасників навчального процесу, що є запорукою успішної взаємодії.

Стиль спілкування – дистанція, що передбачає формальні стосунками й являється перехідним етапом до такого негативного стилю як залякування.

Стиль спілкування – залякування. До цього стилю вдаються педагоги, котрі не в змозі організувати спільну конструктивну діяльність.

Стиль загравання, що поєднує в собі позитивне ставлення до учнів із лібералізмом, не намагається відшукати доцільних способів організації взаємодії, а може вдатися до прийомів завоювання дешевого авторитету.

Питання самоконтролю:

1. Якої спеціальної підготовки вимагає педагогічне спілкування як професійно-етичний факт?

2. Яке значення має ефективне педагогічне спілкування?

3. Назвіть п'ять головних стилів педагогічного спілкування.

Список використаних джерел:

Леонтьєв А.А. Психологія спілкування. [З-є видавництва] / Леонтьєв А.А.– М.: Сенс, 1999. – 294 с. (20.10.2021 08:12)

Цукерман Г.А. Види спілкування в навчанні / Цукерман Г.А. – К.: Пеленг, 1993.- С. 160.(20.10.2021 19:45)

Петрова Е.А. Жести у педагогічному процесі: [навчальний посібник] / Петрова Е.А. – М.: Моск. міське пед. суспільство, 1998. – С. 46. (18.10.2021 22:34)

<https://studfile.net/preview/5771198/page:2/> (21.10.2021 20:20)

Колошина В.Ф. Самоактуалізація викладача / Практична психологія та соціальна робота / В.Ф.Колошина. – К., 2000. – № 1. – С. 44-50 (21.10.2021 23:45)

Тема 6. Педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу

1. Психолого–педагогічні вимоги до особистості педагога

2. Елементи педагогічної майстерності

3. Критерії та рівні професіоналізму педагога

Психолого–педагогічні вимоги до особистості педагога

Усі особистісні якості педагога тісно взаємопов'язані і однаково важливі. Провідна роль належить світогляду і спрямованості особистості, мотивам, що визначають її поведінку і діяльність, а саме:

- соціально-моральна;
- професійно-педагогічна;
- пізнавальна спрямованість.

Соціально-моральна спрямованість визначена ідейними переконаннями педагога, його соціальними потребами, моральними і ціннісними орієнтаціями, почуттям суспільного обов'язку і громадянської відповідальності.

Професійно–педагогічна спрямованість виявляється як інтерес до професії, педагогічне покликання, педагогічні нахили. Інтерес до професії педагога відображається у позитивному емоційному ставленні до учнів та їхніх батьків, прагненні оволодіти педагогічними знаннями і вміннями. Педагогічні нахили виявляються як стійкі бажання і прагнення присвятити себе педагогічній діяльності.

Якості особистості, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість, формують авторитет педагога – визнання учнями його інтелектуальної, моральної сили і переваги. Авторитетний педагог має бути ерудованим, справедливим, толерантним, принциповим, людяним, із високим почуттям відповідальності. Не менш істотне значення

мають його вміння гідно поводитися, бадьорість і життєрадісність, внутрішня зібраність, стриманість, привітність.

Пізнавальна спрямованість передбачає прагнення усвідомлювати перспективи науки, володіти культурою науково-педагогічного мислення. Професіоналізм – це здатність продуктивно, грамотно розв'язувати соціальні, професійні та особистісні завдання. Педагогічна культура є вищим виявом професіоналізму і охоплює такі компоненти:

- наукову ерудицію;
- загальну культуру;
- педагогічне мислення;
- педагогічну етику;
- культуру мовлення; культуру спілкування;
- духовне багатство;
- культуру професійного здоров'я;
- наукову організацію праці;
- прагнення до самовдосконалення шляхом самовиховання.

Елементи педагогічної майстерності

Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді й розглядається як вияв власного «Я» у професії, як самореалізація особистості педагога в професійній діяльності, тому визначається як вища, творча його активність, що передбачає доцільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання.

Критеріями педагогічної майстерності є гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

До елементів педагогічної майстерності належать:

1. Гуманістична спрямованість діяльності (спрямованість діяльності педагога на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків й передбачає гуманістичний вияв його ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, її мети, змісту, засобів, суб'єктів).

2. Професійна компетентність, професіоналізм (наявність професійних знань: суспільних, психолого-педагогічних, предметних, прикладних умінь та навичок, а їх змістом є знання предмета, методики його викладання, знання педагогіки і психології й особливостями професійних знань є їх комплексність). Духовні засоби – основа його загальної та педагогічної культури.

3. Педагогічні здібності (сукупність психічних особливостей педагога, необхідних для успішного оволодіння діяльністю, її ефективного здійснення, головною здібністю, що об'єднує всі інші, є толерантність, чутливість до людини, до особистості, яка формується).

4. Педагогічна техніка: мистецтво, майстерність, уміння (сукупність раціональних засобів, умінь та особливостей поведінки педагога, спрямованих на ефективну реалізацію обраних ним методів і прийомів навчально-виховної роботи з учнем, учнівським колективом відповідно до мети виховання, об'єктивних та суб'єктивних їх передумов й передбачає наявність специфічних засобів, умінь, особливостей поведінки педагога: високу культуру мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою, жестами; уміння одягатися, стежити за своїм зовнішнім виглядом; уміння керуватися основами психотехніки (розуміння педагогом власного психічного стану, уміння керувати собою); здатність до «бачення» внутрішнього стану вихованців і адекватного впливу на них).

Уміння налагоджувати оптимальні взаємостосунки зі здобувачами освіти, змінювати їх відповідно до розвитку учнів і їхніх вимог до педагога є важливим компонентом педагогічної майстерності.

Критерії та рівні професіоналізму педагога

Професіоналізм педагога – це інтегральна характеристика особистості педагога, що припускає володіння ним видами професійної діяльності та наявність у педагога поєднання

професійно важливих психологічних якостей, що забезпечують ефективне вирішення професійних педагогічних завдань з навчання і виховання.

Професіоналізм педагога повинен відповідати ряду критеріїв:

- *об'єктивні критерії*: ефективність педагогічної діяльності (основних її видів – навчальної, розвиваючої, виховної, а також допоміжних у праці педагога – діагностичної, корекційної, консультаційної, організаторсько-управлінської, самоосвітньої та ін.);

- *суб'єктивні критерії*: стійка педагогічна спрямованість (бажання залишатися в професії), розуміння ціннісних орієнтації професії педагога, позитивне ставлення до себе, задоволеність працею;

- *процесуальні критерії*: використання педагогом соціально прийнятних, гуманістично спрямованих способів, технологій у своїй праці;

- *результативні критерії*: досягнення в педагогічній праці результатів, затребуваних суспільством (формування якостей особистості учнів, забезпечують їх підготовленість до життя в мінливому суспільстві).

Рівні професіоналізму педагога являють собою щаблі, етапи його руху до високих показників педагогічної праці:

- рівень оволодіння професією, адаптації до неї, первинне засвоєння педагогом норм, менталітетів, необхідних прийомів, технологій;

- рівень педагогічної майстерності як впровадження і володіння наявними в професії прийомами індивідуального підходу до учнів, методами передачі знань; здійснення особистісно-орієнтованого навчання тощо;

- рівень самоактуалізації педагога в професії, усвідомлення можливостей педагогічної професії для розвитку своєї особистості, саморозвиток себе засобами професії, свідоме посилення своїх позитивних якостей, згладжування негативних, зміцнення індивідуального стилю;

- рівень педагогічної творчості як збагачення педагогом досвіду своєї професії за рахунок особистого творчого вкладу, внесення авторських пропозицій і створення нових педагогічних систем навчання і виховання.

Питання самоконтролю:

1. В чому полягає соціально-моральна спрямованість педагога?
2. Які компоненти охоплює педагогічна культура?
3. Що належать до елементів педагогічної майстерності?
4. Назвіть критерії яким повинен відповідати професіоналізм педагога.

Список використаних джерел:

- Горовенко О.А. *Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації* / О.А.Горовенко. – Х.: «Основа», 2013. – 112 с.
- Зайченко І., Теслюк В., Каленський А. *Основи педагогічної майстерності*. – К., 2018. – 484 с.
- Зязюн І. А. *Педагогічна майстерність* / І. А.Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.
- Столяренко О.В. *Підготовка майбутніх учителів до моделювання професійної діяльності та регуляції освітньої взаємодії з суб'єктами педагогічного процесу* / О.В.Столяренко// *Теоретико-методичні засади формування загально педагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти: монографія* / Акімова О. В., Галузяк В. М. [та ін.] – Вінниця, ТОВ «НіланЛТД», 2017. – 388 с. – С. 302–328.

Тема 7. Комп'ютерні засоби професійно-педагогічної комунікації

1. Комп'ютерні комунікації в освіті
2. Форми взаємодії у дистанційному навчанні
3. Етичні правила Internet-мережевої комунікації

Комп'ютерні комунікації в освіті

Комп'ютерна комунікація дає змогу вчителям та учням послуговуватися комп'ютером як універсальним засобом оброблення й передавання інформації. Вона відкриває доступ до необмежених масивів інформації, що зберігається у централізованих банках даних,

забезпечує використання педагогом у навчальному процесі всього масиву знань, доступних інформаційному суспільству.

Комп'ютерна комунікація – процес взаємообміну інформацією між суб'єктами за допомогою вербальних і невербальних комунікативних систем, опосередкований комп'ютерними засобами комунікації.

Комп'ютерна комунікація охоплює всі традиційні види і форми мовлення – усну, писемну, внутрішню, монологічну й діалогічну. Завдяки їй сформувалася метакомунікація – особлива форма комунікації, яка знімає просторово-часові обмеження в процесі роботи з різними джерелами інформації.

Запровадження комп'ютерних комунікацій підвищує вимоги до усного та писемного мовлення (мовленнєвих умінь), передбачає уміння користуватися інформаційними ресурсами комп'ютерних технологій (діалог: «людина – комп'ютер», «людина – комп'ютер – людина»).

Комп'ютерні комунікації мають потужні комунікативні можливості:

1) мультимедійний зв'язок, що поєднує голос, текст і відеозображення, які передаються по одній фізичній лінії зв'язку;

2) гіпермедіасистеми, що стимулюють внутрішній діалог користувача за умови, коли гіпертекст поєднує у собі завдання на розуміння і предметні мікрозадачі;

3) телекомунікаційні технології, які ґрунтуються на спілкуванні, зближенні, стиранні кордонів між окремими соціумами, вільному обміні думками, ідеями, інформацією учасників спільного проекту.

Системи комп'ютерної комунікації класифікують *за різними критеріями*. За адресною спрямованістю повідомлень і часом реакції, відповіді на них розрізняють системи особистого й колективного листування; за часом реакції на відправлене повідомлення – системи інтерактивного спілкування (синхронного режиму зв'язку «on-line») й відстроченого (асинхронного режиму зв'язку «off-line»). Серед комп'ютерних систем підтримки міжособистісної комунікації виокремлюють такі їх типи:

- інтерактивне особисте листування;
- відстрочене особисте листування;
- колективне інтерактивне листування;
- відстрочене колективне листування.

Комп'ютерні комунікації завдяки наочному поданню інтелектуальних засобів (гіпотез, прийомів аналізу умови, контролю за діями) забезпечують включення користувача у змодельований комп'ютером процес спілкування, що уможливорює засвоєння нової інформації під час внутрішньої комунікації; демократизують використання освітніх, інформаційних ресурсів, через фізичну непередставленість партнерів у текстовій комунікації запобігають виникненню традиційних комунікативних бар'єрів, зумовлених зовнішніми даними співрозмовників (статтю, віком, соціальним статусом); надають змогу учасникам спілкування створювати про себе будь-яке враження за власним бажанням, тобто уможливають конструювання віртуальних особистостей.

Відсутність невербального впливу в умовах комп'ютерної комунікації вирішується шляхом впровадження мережних мультимедійних технологій, таких як Quick Video Server (QVS) – програмне забезпечення відеосерверу на базі операційної системи Windows NT (забезпечує економічне і просте спільне використання відеоданих). QVS підтримує всі стандарти відеоформатів.

MPEG-1, MPEG-2, Indeo, QuickTime, Cinepak і MotionJPEG, добре працює із стандартними локальними мережами (Ethernet, Token-Ring, Fast Ethernet, FDDI, ATM) і глобальними мережами на основі протоколу TCP/IP. За допомогою таких серверів користувачі мережі можуть бути забезпечені високоякісним відеосервісом у режимі реального часу й активної повноцінної комунікації.

Для повноцінної професійно-педагогічної комунікації педагог має:

- уміти використовувати інформаційні ресурси комп'ютерних технологій;
- працювати з різними видами, носіями, електронними банками інформації;

- здійснювати швидко і кваліфіковано пошук, відбір необхідних даних із різних джерел інформації;
- використовувати інформаційні ресурси мережі Internet і локальної мережі для організації навчального процесу;
- управляти навчально-виховним процесом за допомогою комп'ютерних технологій;
- приймати і надсилати повідомлення електронною поштою;
- встановлювати комунікативні зв'язки в різних режимах зв'язку («off-line», «on-line»);
- володіти культурою діалогу (сетікетом) із всесвітньою мережею.

Форми взаємодії у дистанційному навчанні

Дистанційне навчання є альтернативною, а інколи і необхідною системою процесу здобуття знань. Наслідком цього є особливо організована поведінка учасників взаємодії, яка залежить від характеру відносин, дистанції між ними і може бути представлена у формі діалогу.

Ефективність діалогу між педагогом та учнем обумовлюють:

- зміст курсу, фактори середовища (розмір навчальної групи: діалогів буде більше між педагогом і одним суб'єктом навчання, ніж між групою);
- мова діалогу (якщо педагог користується рідною мовою учня, ефективність діалогу підвищується);
- засоби комунікації (якщо обмін інформацією між педагогом і учнем здійснюється за допомогою електронної пошти, діалог уповільнюється і є високоструктурованим, бо відбувається у письмовій формі);
- інтенсивність діалогу вища при навчанні за допомогою телеконференцій, у процесі яких педагог відповідає на запитання учнів, які зі своєї ініціативи збагачують діалог).

Поширеною формою спілкування у процесі дистанційного навчання є внутрішня дидактична розмова (керований дидактичний діалог), за належного моделювання якої можна досягти високої якості засвоєння матеріалу.

Опосередкований характер комунікації під час дистанційного навчання виявляється у необхідності виконання додаткових внутрішніх (психічних) і зовнішніх (механічних) дій, визначених логікою «людина – комп'ютер»; відмінних від «живого» спілкування формах подання інформації (письмова), видах мовної діяльності (письмо, читання); відстроченні в часі обміну повідомленнями (тривалість затримання залежить від режиму комунікації – «on-line» або «off-line»).

У дистанційному навчанні наявні майже всі традиційні способи взаємодії між педагогом і учнем, сучасні засоби телекомунікацій дають такі ж можливості, як і під час очного навчання.

Педагог регулює цей процес відповідно до навчальних цілей, пропонує свої коментарі і запитання. При цьому можливе і вільне електронне спілкування студентів у зручний для них час, оскільки адреси кожного з них, як правило, загальнодоступні. Викладач спостерігає за реакцією студентів і виражає свою; — оцінювання викладачем студента. Його здійснюють під час проведення дистанційного заняття, за результатами самостійних робіт, тестів, творчих навчальних проєктів, досліджень з використанням кожного з дистанційних телекомунікаційних засобів. У процесі дистанційного навчання реалізуються такі форми взаємодії:

- 1) учень – навчальний матеріал;
- 2) учень (суб'єкт навчання) – педагог;
- 3) учень – учень.

Кожна форма дистанційних телекомунікацій має специфіку, що накладає обмеження на освітній процес. Водночас застосування певних освітніх технологій вимагає пошуку адекватних їм телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій.

У проєктуванні навчальних програм для дистанційного навчання використовують емпіричний підхід (орієнтація на здоровий глузд, практичний досвід, що нерідко занижує їх

теоретичні засади) і теоретичний (на основі теоретичного обґрунтування навчальних програм).

Процес комунікації має зацікавлювати учнів, підвищувати їхнє бажання продовжувати діалог із комп'ютером, стимулювати їхню пізнавальну активність, досягнення навчальних цілей. Залежно від педагогічної спрямованості діалогу розрізняють такі його рівні:

- *фактичний діалог* (співрозмовник вибудовує свою відповідь на основі формальної зміни повідомлення);

- *діловий діалог* (спрямований на розв'язання запропонованого завдання без урахування цілей освіти);

- *педагогічний діалог* (відбувається на основі моделі учня з урахуванням умов і цілей навчання).

Навчальна система має не лише розуміти повідомлення, а й інтерпретувати їх з позицій суб'єктів навчальної діяльності, не лише фіксувати ускладнення, а й установлювати їх причини. Створюючи психологічний комфорт у навчанні.

Одним із найважливіших факторів використання у навчанні інформаційних технологій є незалежний контроль успішності навчальної діяльності. Відсутність контакту з екзаменатором, екзаменаційною комісією пов'язана зі значно меншим стресовим напруженням, підвищує сподівання на об'єктивність оцінювання, довіру до його результатів.

Етичні правила Internet-мережевої комунікації

Етичні норми поведінки в інформаційному просторі є важливим аспектом професійно-педагогічної комунікації. Оволодіння ними неможливо реалізувати лише деклараціями прав і правил поведінки. Адже діалог із всесвітньою мережею відбувається за відповідними законами, вимагає володіння його специфічною культурою.

У сучасних глобальних інформаційних мережах (Internet, FidoNet) сформульовано етичні правила діалогу із всесвітньою мережею, які можна знайти на сайтах (telcom.education). *Мережний етикет (сетікет)* – сукупність норм (правил) поведінки в інформаційному просторі (www.setiket.by.ru). Ґрунтується він на таких обов'язкових для всіх користувачів правилах:

- 1) взаємодія в інформаційній мережі відбувається за законами взаємодії між людьми;

- 2) будь-яке інформаційне повідомлення можна розглядати як офіційний письмовий документ, а електронну адресу користувача – як атрибути приватної особи (адреса, телефон);

- 3) при листуванні за допомогою інформаційної мережі потрібно пам'ятати:

- написаний лише великими буквами текст сприймається як мовлення на підвищених тонах;

- у неофіційних листах можна використовувати скорочення, «емоційні піктограми» (смайлики);

- офіційні листи не варто робити багатокольоровим шрифтом, а виділяти слова і фрази, якщо це потрібно, за допомогою його накреслення (напівжирний, курсив, підкреслений).

Особливості роботи з електронною поштою, участі у телеконференції, спілкування у чаті, оформлення Web-сторінок регулюються *правилами сетікету*.

Правила сетікету для електронної пошти (e-mail). Користуючись електронною поштою, завжди необхідно заповнювати поле subject (тему) свого листа, що дасть змогу співрозмовникові відразу виокремити з-поміж листів потрібні, зважаючи на їх тему.

Правила сетікету для телеконференцій (USENET, FIDO). Автор повідомлення має подбати про точне формулювання його теми (subject), яка має узгоджуватися з його змістом. Не варто писати надто великі повідомлення (бо читачі конференції можуть їх проігнорувати), а також фіксувати особисту або таємну інформацію. За необхідності особисто відповісти авторові листа використовуйте електронну пошту, а не конференцію.

Правила сетікету для спілкування у чаті. Спершу необхідно обрати собі нік (nickname – псевдонім), який не ображав би інших учасників чату. Нік має засвідчити статеvu належність автора (уникайте нейтральних імен). Звертаючись до адресата, слід указати його нік на початку фрази, не повторювати часто одну й ту саму фразу, бо це дратує інших

учасників чату. Перед виходом із нього потрібно попрощатися зі співрозмовниками, домовитися про час наступної спільної бесіди.

Сетікет Web-сторінок. Важливо передусім подбати, щоб сторінка оперативно завантажувалася, пропонувати широкий вибір кодування (koi-8, win-1251, mac). При цьому слід уникати відкриття за допомогою скриптів нових вікон (з банерами, рекламою). Головне, щоб користувач побачив на сторінці те, що йому обіцяно.

Питання самоконтролю:

1. Що обумовлює ефективність діалогу між педагогом та учнем?
2. Дайте визначення поняттю «мережевий етикет».
3. Що таке правила сетікету?
4. Дайте визначення комп'ютерній комунікації.

Список використаних джерел:

Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навч. посів. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.

Джалишвили З.О. Компьютерный диалог в общении и обучении // Материалы X международной конференции «Информационные технологии в образовании» (ИТО-2000) (<http://ito.edu.ru/2000/plenar/plenar25.html>).

Інформатика: Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: Підручник для студ. вищих навч. закладів / За ред. О. І. Пушкаря. – К.: ВЦ «Академія», 2002.

Основи дистанційного навчання. Дистанційний курс: Навчальний посібник / За ред. В.М.Кухаренко. – Харків: ХДПУ, 1999.

Основи нових інформаційних технологій навчання: Посіб. для вчителів / Авт. кол.; За ред. Ю.І.Машбіца. – К.: ТЗМН, 2015.

Тема 8. Комунікативні аспекти педагогічної взаємодії

1. Комунікативність педагога, педагогічне спілкування
2. Функції та структура педагогічного спілкування
3. Бар'єри й ускладнення у процесі комунікації

Комунікативність педагога, педагогічне спілкування

Міжособистісні стосунки у педагогічному колективі, які охоплюють широкий діапазон явищ, можуть бути класифіковані з урахуванням таких компонентів взаємодії, як сприйняття й розуміння людьми одне одного; міжособистісна привабливість (тяжіння й симпатія); взаємовплив і поведінка (рольова).

Комунікативність – це одна з головних властивостей особистості, що є, по-перше, основою формування особистості, по-друге, підґрунтям будь-якої діяльності, особливо – педагогічної. Всі сучасні педагогічні концепції (педагогіка співробітництва, гуманістична педагогіка, особистісно орієнтована педагогіка) ґрунтуються на демократичному, рівноправному і гуманному спілкуванні та формуванні суб'єкт-суб'єктних взаємин у педагогічному процесі. Власне, характер цього спілкування надає їм особливого забарвлення: високої емоційної насиченості, виразного виховного відтінку, особистісно-гуманного підходу до вихованців тощо. Здібності проявляються в «...умінні педагога встановлювати педагогічно доцільні взаємини з учнями, їхніми батьками, колегами, керівниками навчального закладу».

Майстерність слова є «обов'язковим компонентом у діяльності педагога, хоча їй досі відводиться другорядне місце у комплексі професійно-педагогічних умінь.

Педагогічне спілкування – це безпосередня форма прояву комунікації у навчально-виховному процесі між педагогом та вихованцями, яка спрямована на формування і розвиток особистості вихованця, спільне вирішення різноманітних педагогічних завдань, створення умов для реалізації творчих здібностей та сприяння самоактуалізації. Ш.О.Амонашвілі зауважував, що «спілкування є основою, і сутністю, і інтегральним методом виховання» і підхід В.О.Сухомлинського, який мудрість педагога вбачав у збереженні довіри дитини до нього, в її бажанні спілкуватися з педагогом як із другом і наставником. На його думку, слово педагога має бути спрямоване не до слуху дитини, а до її серця.

У процесі спілкування педагог повинен обов'язково збагачувати учнів інтелектуально, морально, естетично, діяльнісно й процес спілкування має передбачити формування у педагога і учнів образів один одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування.

Спілкування, як і виховання, має бути життєрадісним, гуманним, людським, емоційним і оптимістичним, впливати на свідомість, розумові здібності, волю, глибину почуттів, світогляд.

Функції та структура педагогічного спілкування

Педагогічне спілкування виконує такі функції:

- взаємопізнання вихователя і вихованця;
- обмін думками, почуттями та інформацією;
- організація і здійснення різноманітних та багатогранних навчально-виховних заходів;
- самовираження, самовизначення і самоутвердження учасників цього процесу.

Вченими педагогами розроблені спеціальні вправи для формування навичок педагогічного спілкування. Наприклад, В.А.Кан-Калик об'єднує ці вправи в два цикли:

- 1) практичне оволодіння технікою й технологією педагогічної комунікації;
- 2) оволодіння системою спілкування в заданій педагогічній ситуації.

Перший цикл спрямований на формування:

- органічних і послідовних дій у публічній обстановці;
- м'язової свободи в педагогічній діяльності;
- відчуття м'язової свободи й емоційного благополуччя в аудиторії;
- навичок довірливої уваги, спостережливості, зосередженості;
- міміки й пантоміміки;
- педагогічно доцільних переживань;
- безпосередньої мобілізації творчого самопочуття перед спілкуванням;
- техніки й логіки мовлення, його виразності й емоційності;
- вміння вибудовувати логіку майбутнього спілкування з аудиторією.

Другий цикл вправ включає дві підгрупи:

• дії в типових ситуаціях (спостереження за діяльністю педагога в процесі виконання загальних завдань заняття; розвиток уміння «читати» переживання з обличчя учнів; виокремлення під час заняття конкретних педагогічних явищ; інсценування педагогічних завдань);

• розвиток педагогічної уяви, інтуїції, навичок педагогічної імпровізації (складання аналогічних ситуацій з певною настановою, аналіз картини чи кінофрагмента; складання й виконання введеної умови для інсценізованих завдань).

І.А.Зязюн виокремлює три компоненти спілкування: *пізнавальний, естетичний і поведінковий*.

Спілкування обов'язково передбачає формування у педагогів і учнів образів один одного і понять про особистісні властивості кожного учасника спілкування; воно несе в собі естетичну характеристику – зовнішню і внутрішню подобу учасників спілкування, викликає певне до себе ставлення; у спілкуванні проявляється і поведінковий компонент – слова і справи, адресовані педагогом учням і навпаки.

Структура професійно-педагогічного спілкування включає:

- *прогностичний етап* (моделювання майбутнього спілкування з аудиторією);
- *комунікативний етап* (організація спілкування на початку уроку – комунікативна атака);
- *управлінський етап* (безпосереднє спілкування протягом заняття);
- *заключний етап* (аналіз перебігу спілкування та його результатів і внесення відповідних корективів у модель майбутнього спілкування).

Бар'єри й ускладнення у процесі комунікації

У процесі педагогічного спілкування нерідко непомітно для педагога виникають різноманітні труднощі, які ускладнюють сприйняття інформації учнями, унеможливають адекватні їх когнітивні, поведінкові реакції. Такі труднощі кваліфікують як комунікативні бар'єри (бар'єри у комунікаціях).

Серед чинників, що впливають на особливості комунікації педагога й учнів, виокремлюють соціальний, психологічний, фізичний і смисловий (когнітивний). Відповідно до цього розрізняють такі бар'єри комунікації:

- *соціальний бар'єр* (переважанням у системі педагогічної взаємодії рольової позиції педагога);
- *фізичний бар'єр* (організація фізичного простору під час взаємодії);
- *смисловий бар'єр* (неадаптоване до особливостей сприйняття учнями мовлення педагога), цей бар'єр стає непомітним за уважного ставлення до свого мовлення, ретельної підготовки до уроку;
- *естетичний бар'єр* (несприйняття співрозмовником зовнішнього вигляду, особливостей міміки педагога), позбавляються шляхом самоконтролю поведінки;
- *емоційний бар'єр* (невідповідність настрою, негативних емоцій, що деформують сприймання), долають його за допомогою усмішки, чуйного ставлення до співрозмовника;
- *психологічний бар'єр* (сформованість на підставі попереднього досвіду подолати негативні наслідки розбіжностей інтересів, партнерів спілкування тощо), його усувають переорієнтацією уваги з особистості на роботу, оптимістичним прогнозуванням подальшої діяльності;
- *морально-психологічний бар'єр* (виникає внаслідок принизливо-насильницьких дій щодо учнів), прогнозування, своєчасне усунення такої напруги можливі за умови правильної оцінки педагогічної ситуації;
- *інтуїтивно-емоційний бар'єр* (невідповідність емоційного настрою учнівського колективу тому, що вимагається від окремого учня у певній комунікативній ситуації), долається методом зміни емоційного настрою класу цікавою розповіддю викладача, бесідою, яка несе відповідне позитивне забарвлення; використання ситуативних завдань, тренувальних вправ;
- *кордон психологічного самозахисту* (як реакція на гіпотетичну чи зумовлену попереднім досвідом можливість стати об'єктом кепкування, нетактовних зауважень однокласників, педагога), подолати через ефективне навіювання позитивного настрою, підтримка діяльності учнів;
- *бар'єр невпевненості в своїх уміннях* (проявляється за необхідності виконувати в ігровій ситуації певні дії, демонструвати власні можливості, в яких учень сумнівається).

Психологічні помилки у спілкуванні можуть бути спричинені такими соціально-перцептивними викривленнями:

- судження про людину за аналогією з собою (несвідоме перенесення на інших власних якостей, переживань);
- прагнення до внутрішнього непротиріччя (схильність сприймання «витісняти» всі аспекти образу людини, які суперечать концепції про неї);
- «ефект ореолу» (вплив загального враження про співрозмовника на сприймання й оцінку окремих якостей і проявів його особистості);
- «ефект стереотипізації» (накладення на сприймання індивіда стереотипів, узагальненого образу класу, групи, категорії людей);
- вплив «імпліцитної теорії особистості» (погляд на людину через призму імпліцитних (невисловлених, зовнішньо не виявлених) уявлень про те, якою повинна бути особистість в основних її проявах на думку того, хто її сприймає);
- «ефект інерційності» (тенденція до збереження одного разу створеного уявлення про людину);

- «ефект послідовності» (вплив на сприймання послідовності одержання відомостей про людину);

- вплив на соціальну перцепцію людини (сприйняття її як елемента соціуму) рівня когнітивної (пізнавальної) складності того, хто сприймає, рівня його вимог, самооцінки, розвитку механізмів, товариськості або замкнутості.

Усвідомлення педагогом бар'єрів і ускладнень комунікації сприятиме ефективній взаємодії, досягненню взаєморозуміння.

Питання самоконтролю:

1. Дайте визначення поняття «Педагогічне спілкування».
2. Які функції виконує педагогічне спілкування?
3. Що включає структура професійно-педагогічного спілкування?
4. Назвіть основні бар'єри педагогічної комунікації.

Список використаних джерел:

Педагогічна майстерність [Текст] : підручник / І.А.Зязюн. - К. : Вища школа, 2004. - С. 35 – 40, 201-202.

Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.

Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу : http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Тема 9. Конфлікти у педагогічних ситуаціях, шляхи їх вирішення

1. Інформаційні моделі конфліктної ситуації
2. Конфлікт у взаємодії педагога й учнів
3. Методи вирішення конфліктів

Інформаційні моделі конфліктної ситуації

Конфлікт у сучасному розумінні є складним, багатоплановим явищем. Його дія одночасно може бути позитивною і негативною, розвивати або руйнувати, слугувати стимулом до змін, прогресу.

Конфлікт (лат. conflictus – зіткнення) – реальні або ілюзорні, об'єктивні або суб'єктивні, по-різному усвідомлені протиріччя між людьми зі спробами їх емоційного вирішення.

Кожна конфліктна ситуація у психіці її учасників суб'єктивно відображається. Ця картина охоплює уявлення опонентів про себе (свої цілі, мотиви, цінності, можливості), протилежну сторону (її цілі, мотиви, цінності); уявлення учасників про те, як сприймає їх інша сторона, а також про середовище, в якому відбуваються конкретні відносини. Саме ідеальні картини конфлікту, а не його реальність, визначають поведінку сторін. Бо людина не просто реагує на ситуацію, а суб'єктивно тлумачить її, себе в ній і тим самим «конструює» конфліктну ситуацію, образ якої може по-різному відповідати реальності:

- конфліктна ситуація об'єктивно існує, але не усвідомлюється, не сприймається учасниками, конфлікту як соціально-психологічного явища немає;

- об'єктивна конфліктна ситуація існує, і сторони сприймають її як конфліктну з певними відхиленнями від дійсності;

- об'єктивної конфліктної ситуації немає, але відносини сторін помилково сприймаються ними як конфліктні (псевдоконфлікт);

- конфліктна ситуація існує й адекватно сприймається її учасниками.

У конфліктній ситуації значно підвищується рівень суб'єктивності сприйняття, внаслідок чого у свідомості її учасників відбувається спотворення ситуації загалом, неправильне сприйняття мотивів поведінки в конфлікті, сприйняття дій, висловлювань, вчинків, особистісних якостей представників іншої сторони.

Викривлення конфліктної ситуації стає наслідком «чорно-білого» сприйняття, спрощення її проблематики, ігнорування складних, незрозумілих моментів та упереджену інтерпретацію інформації.

Спотворення сприйняття мотивів поведінки в конфлікті проявляється у проекції соціально бажаних мотивів (боротьба за справедливість, захист гідності тощо), оцінюванні власних думок, цілей як благородних, високих, вартих реалізації, а мотивів опонента – як низькопробних (прагнення до кар'єризму, збагачення тощо).

Наслідком неправильного сприйняття дій, висловлювань, учинків є визнання обгрунтованості, доцільності власної позиції; позиції опонента як помилкової, нормативно не підкріпленої. Тому кожна сторона переконана у своїй правоті, вважаючи, що її опонент повинен поступитися, програти, оскільки його позиція безпідставна.

Невірне сприйняття особистісних якостей полягає в переоцінюванні себе, своїх позитивних якостей, ігноруванні зауважень, сумнівів про свої чесноти та в гіперболізації негативних рис, якостей опонента, баченні у його словах і діях тільки образливих висловлювань на свою адресу.

Спотворення узагальненого образу опонента у процесі сприйняття конфліктної ситуації призводить до формування ворожого ставлення до співрозмовника. Закономірним розвитком подій при цьому є ототожнення опонента зі злом, перекладання на нього вини за всі проблеми. Формування його починається в латентній фазі конфлікту.

Породжують і посилюють спотворене сприйняття конфліктної ситуації стресовий стан (змінює перебіг психічних процесів, звужує та ускладнює мислення, спрощує сприйняття); високий рівень негативних емоцій; недостатня поінформованість учасників, що породжує домисли; особливості перцептивних процесів (люди з низьким когнітивним розвитком поверхово оцінюють ситуацію, схильні до екстремальних думок); значущість мотивів і потреб особистості, яких стосується конфлікт; негативні настанови щодо опонента, сформовані в доконфліктний період тощо.

Конфлікт у взаємодії педагога й учнів

На відносинах педагога та учнів за різних обставин позначаються різні за змістом і спрямованістю інтереси та намагання їх досягти, а конкретні дії не завжди відповідають ustalеним нормам, цінностям, очікуванням однієї зі сторін. У зв'язку з цим нерідко між ними виникають різноманітні конфлікти, які, за спостереженнями вчених, загалом є породженням таких причин:

- консерватизм педагога, недостатній культурний рівень й небажання бути прогресивним;
- авторитаризм у відносинах, постійні заборони, накази, а не співпраця;
- відмінності в ціннісних орієнтаціях учителів та учнів;
- нездатність педагога прогнозувати поведінку учнів, унаслідок чого деякі їхні вчинки порушують запланований перебіг уроку й ускладнює вибір оптимальних засобів впливу на клас;
- намагання педагога зберегти свій соціальний статус за рахунок зниження статусу учня (при цьому є такі вислови: «розвісив вуха», «роззявив рота», «вештаєшся», «що ти верзеш?», тощо);
- оцінка педагогом не окремого вчинку учня, а його особистості (наприклад: «роззява», «дурень», «нахаба», тощо);
- суб'єктивне сприйняття педагогом вчинку учня, недостатня інформованість про його мотиви;
- намагання суворо покарати учня, яке ґрунтується на усвідомленні того, що зайва суворість не завадить;
- нездатність до самоконтролю (роздратованість, брутальність, знервованість, нетактовність, грубість, мстивість, самовдоволеність, безпорадність та ін.);
- негнучкість мислення, стереотипність оцінок, шаблонний підхід до запитів та інтересів учнів, упередженість, підозрілість, прискіпливість;

- трактування вимогливості як посягання на свій авторитет;
- недостатній педагогічний досвід, нерозвинені педагогічні здібності;
- незадовільна організація роботи педагогічного колективу;
- нетактовність у спілкуванні з учнями;
- відмінності у взаємних очікуваннях, які можуть стосуватися ціннісних орієнтацій, якості знань, ефективності їх засвоєння тощо.

Більшість конфліктів виникає через низький професійний рівень педагога, де кожна його помилка травмує учнів, вселяє недовіру, порушує систему взаємин. У педагога виникають глибокий стресовий стан, незадоволення власною працею, нездорове усвідомлення залежності професійного самопочуття від поведінки учнів. Найчастіше конфлікти трапляються у педагогів, які цікавляться лише рівнем засвоєння учнями предмета викладання, через що вони конфліктують, як правило, з невстигаючими учнями. Значно раціональніше було б виявляти до таких учнів особливу увагу, своєчасно допомогати їм.

Іноді конфлікт виникає внаслідок покарання за недисциплінованість на уроці поганими оцінками з предмета, що не тільки негативно позначається на стосунках, а й знижує зацікавленість учня навчальною дисципліною. Він може бути і наслідком низького рівня педагогічного спілкування педагогів, які необгрунтовано вдаються до різких слів, негативних узагальнень, перебільшень (як приклад: «від тебе ніколи не почуєш нічого розумного», «ти завжди брешеш» тощо. Або погроз «спробуйте мені тільки...»). В таких випадках учні втрачають віру в здатність педагога бути справедливим.

Конфліктогенними чинниками є:

- відхилення у психосоматиці учня, педагога, батьків;
- незадовільний стан нервової системи;
- грубість у жестах, міміці, діях;
- неповага до інших;
- невміння контролювати свій емоційний стан;
- закомплексованість,
- рефлексивність;
- розбіжності цільових установок;
- невідповідність інтелектуального і фізичного розвитку;
- дисгармонія між емоційними станами;
- страх втратити лідерство, авторитет;
- намагання приховати негативний вчинок, недоліки у чомусь, певні стани;
- дефіцит часу та ін.

Незадоволення педагогами, конфлікти учнів з ними виникають і через негативні стереотипи педагогічної поведінки:

- емоційні спалахи, невмотивовану дратівливість;
- безпідставні дії; використання неадекватних методів дисциплінування, відкритий розподіл учнів за симпатіями;
- надмірну фіксацію уваги на недоліках учнів;
- привселюдні образи;
- втручання в особистісні стосунки хлопців і дівчат;
- негативну оцінку інших педагогів у присутності учнів тощо.

Чинники, які породжують конфлікти, можуть діяти як окремо, так і у різноманітних поєднаннях. Здебільшого вони знаходяться в соціокультурній сфері буття особистості педагога і тих, кого він покликаний виховувати.

Методи вирішення конфліктів

У конфліктній ситуації педагог може спрямувати свою активність на те, щоб оптимізувати свій психологічний стан, краще зрозуміти співрозмовника, досягти взаєморозуміння з опонентом. У цій непростій справі він може скористатися арсеналом таких методів:

1) *метод інтроспекції* (передбачає уявлення себе на місці опонента, його думок, почуттів і виробленні завдяки цьому обґрунтованих висновків про мотиви і зовнішні спонуки його поведінки, але щоб не прийняти власні думки і почуття за думки і почуття іншої людини, неправильно відтворити образ опонента);

2) *метод емпатії* (проникнення в переживання іншої людини, це педагога, котрі здатні до інтуїтивного мислення й довіряють своєму інтуїтивному відчуттю);

2) *метод логічного аналізу* (педагог з раціональним мисленням, щоб зрозуміти учня, відтворює інтелектуальні уявлення про нього, моделює ситуацію, в якій він перебуває).

Оптимізація педагогом свого внутрішнього стану дає йому змогу зберігати внутрішній спокій і стабільність і завдяки цьому уникнути конфлікту, адже якщо один із опонентів зберігає стриманість, рівновагу, інший втрачає підґрунтя розпочати конфлікт чи взаємодіяти у «конфліктному режимі».

Педагог як посередник у конфліктних ситуаціях. Педагог не раз опиняється в ситуації, яка змушує його вирішувати конфлікт між учнями, батьками, колегами і керівництвом ЗО. У такому разі він може взяти на себе роль посередника, дбаючи про розвиток конструктивних елементів спілкування та взаємодії, намагаючись в інтересах обох сторін змінити конкурентну орієнтацію на плідну співпрацю. Посередник не може зайняти місце жодної зі сторін конфлікту, сила його позиції – в нейтралітеті. Не менш важливо зберегти спокійний, збалансований настрій, уберегти учасників від впливу негативних емоцій.

Посередництво в конфлікті означає вироблення домовленості про час і місце переговорів, планування та їх організацію, інформування щодо проблеми конфлікту, примирення.

Така діяльність у педагогічному середовищі потребує особливої психологічної підготовки педагога. Якщо він не впевнений у собі, то братися за цю справу не варто. Зважившись на посередництво, необхідно передусім стимулювати діалог між сторонами конфлікту, підтримувати позитивні тенденції під час розмови. Посередник не приймає рішень, він підтримує діалог а до примирення учасники повинні прийти самостійно.

Позитивні виховні результати від використання методики посередництва – це набуття досвіду толерантного вирішення конфлікту, а згодом учні самостійно зможуть розібратися у своїх проблемах.

Конфліктам можна запобігати, розв'язувати їх і прогнозувати. Для цього необхідно вміти аналізувати й осмислювати їх основні компоненти. Завдяки прогнозуванню часто вдається запобігти негативному розвитку конфлікту, надати тривожним процесам позитивного розвитку. Для цього необхідно виявити істинні причини проблеми, окреслити план дій з попередження негативного розвитку ситуації.

Володіння технологіями управління і розв'язання конфліктів дає змогу педагогу трансформувати у конструктивний конфлікт.

Для зниження напруги, запобігання конфліктам у взаємовідносинах «педагог–учень», а також для зняття стресових станів та збереження психічного, морального здоров'я учнів (психозбереження) педагоги використовують різноманітні засоби і прийоми:

1) *прийоми позитивної взаємодії* (порівняння досягнень учнів лише з результатами діяльності в минулому, а не із здобутками інших учнів, використання позитивного підкріплення перед оцінюванням; виявлення і відзначення позитивних мотивів учнівської діяльності);

2) *використання ігрових методів навчання* (гра здійснює значний психорелаксаційний, компенсаторний вплив, оскільки вона знімає психологічне напруження, дає учневі змогу побачити себе в бажаній ролі чи на бажаному рівні самореалізації, зрозуміти логіку поведінки інших, свої помилки тощо);

3) *проведення бесіди з батьками* (раціональна поведінка педагога має бути спрямована на встановленні з батьками емоційно доброзичливих стосунків, демонструванні своєї зацікавленості в благополуччі, успіхах їх дитини);

4) *демонстрація педагогами й учнями позитивного мислення* (пошук в усьому доброго, світлого, позитивного, створення доброзичливої атмосфери і гарного настрою іншим,

налаштованість на позитивні оцінки і висновки, людина з позитивним мисленням не концентруватиме увагу на негараздах, помилках, похмурому настрої, хворобах, а шукатиме світле в житті);

5) *використання релаксаційних вправ* (повернення стану рівноваги, впевненості у собі можуть зображення свого настрою у формі малюнка; письмовий виклад того, що хвилює, і відкидання від себе аркуша паперу із зафіксованими неприємностями; концентрація уваги на диханні; ототожнення себе за допомогою уяви з позитивом);

6) *самоаналіз* (погляд на себе «зі сторони», це дає змогу реально побачити свою соціальну значущість, особистісні недоліки, комунікативні помилки і скоригувати свою поведінку);

7) *творче використання відомих засобів психозбереження* (заняття за уподобанням: музика, малювання, танець, мрії, уява тощо – допомагає позбутися напруги, смутку, негативу й набутти почуття задоволеності, натхнення);

8) *використання психофізіологічних вправ* (масаж індивідуальні способи розслаблення м'язів, фізична активність, які спрямовані на психологічну саморегуляцію, поліпшення настрою і самопочуття).

Педагог, який володіє методами саморегулювання, запобігання, уникнення стресу, виходу із стресової ситуації, є ефективним комунікатором з колегами, керівниками ЗО, учнями і їх батьками. Його поведінка у непростих ситуаціях є унаочненням раціональної поведінки для учнів. Не менш цінні його рекомендації, поради, оцінки.

Питання самоконтролю:

1. Дайте визначення конфлікту.
2. Назвіть причини виникнення педагогічних конфліктів.
3. Що є конфліктогенними чинниками?
4. Назвіть засоби та прийоми зниження напруги й запобігання конфліктам.

Список використаних джерел:

Зайченко І. Основи педагогічної майстерності./ Зайченко І., Теслюк В., Каленський А. – К., 2018. – 484 с.

Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А.Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.

Каплінський В.В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування: монографія. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 154с.

Рибакова М.М. Конфлікт та взаємодія в педагогічному процесі: [кн. для вчителя]. – М.: Просвещение, 1991. – 418 с.(18.10.2021 19:08)

Столяренко О.В. Модювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник / О.В.Столяренко, О.В.Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 148 с.

Тема 10. Шляхи підвищення професійної педагогічної майстерності

1. Самоосвіта як підвищення компетентності педагога
2. Інноваційна педагогічна діяльність, професійний саморозвиток
3. Формування психологічної компетентності в системі неперервної педагогічної освіти

Самоосвіта як підвищення компетентності педагога

Давня мудрість говорить: «Хто стоїть на місці, той відстає», а хто не хоче відставати, мусить рухатися вперед, і не зупинятися, досягнувши вершини, а підійматися вище. У цьому й полягає основна місія сучасного педагога.

Модель сучасного педагога передбачає готовність до застосування нових освітніх ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються у щоденній праці.

Оскільки урок – це головний простір педагога й аналітичної роботи адміністрації закладу освіти, то на сучасному етапі, за словами В.О.Сухомлинського «учитель повинен більше працювати не на уроці, а готуючись до нього». Спостереження і вивчення документації, бесіди і анкетування та їх правильний аналіз допоможуть визнати рівень майстерності педагога.

Одним із найбільш ефективних засобів підвищення професійної компетентності педагога є самоосвітня діяльність. **«Професійна самоосвіта педагога** – свідомо діяльність з удосконалення своєї особистості як фахівця: адаптування своїх індивідуальних неповторних якостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості». А оскільки навчити самого себе значно складніше, ніж когось, вона передбачає методичний супровід. Він має бути багаторівневий і обов'язково – поступовий.

Результативність самоосвітньої діяльності матиме лише за умови правильного планування, відповідального підходу до цього процесу та бажання до самовдосконалення. Вдосконалення у педагогічній діяльності не передбачає зупинок, перерв, не може закінчуватися. К.Д.Ушинський зазначав «Учитель живе до тих пір, доки вчиться, як тільки він перестав вчитися в ньому вмирає вчитель».

Ще однією важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого фахівця до вимог, що висуваються. Звісно, якщо він байдуже ставиться до них, про розвиток особистості не йдеться. Необхідно формувати самосвідомість людини як творчого професіонала. Зміст такої підготовки ґрунтується перш за все на гуманістичному уявленні про завдання професійної діяльності, бажаних якостей людини, зокрема її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках відведеної компетенції.

Структура процесу самовдосконалення складається з 4-ох етапів:

- самоусвідомлення та прийняття рішення здійснювати процес самовдосконалення;
- планування та вироблення програми самовдосконалення;
- безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань, пов'язаних із роботою над самим собою;
- самоконтроль та самокорекція цієї діяльності.

Професійне самовдосконалення педагога здійснюється через самоосвіту активну участь у різноманітних методичних заходах, що проводяться в різноманітних освітніх закладах.

Самоосвіта педагога не повинна зводитися до відновлення знань, якими він оволодів у ЗВО, а ознайомлення з новітніми педагогічними та психологічними дослідженнями, пошук нових напрямків у методиці та організації навчально-виховного процесу, розгляд на високому науковому рівні педагогічних проблем, що викликають утруднення в практичній роботі.

Інноваційна педагогічна діяльність, професійний саморозвиток.

Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні її випускникам для того, щоб самостійно самовизначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення щодо свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Головними недоліками традиційної системи освіти є недостатня сформованість мотиваційного компоненту до навчання, ціннісного ставлення до власного розвитку та бачення рівня освіти у власному житті. Нині створюється нова педагогіка, характерною ознакою якої є інноваційність – здатність до оновлення, відкритість новому. Найзначущішою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – *традиційної та інноваційної*.

Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях.

Мета сучасної освіти полягає в забезпеченні умов розвитку людини, а саме:

- знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності;
- досвіду комунікативної, розумової, емоційної, фізичної, трудової діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних і гігієнічних умінь та навичок, необхідних у повсякденному житті для участі у суспільному виробництві, продовженні освіти та самоосвіти;

- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та науково-технічного прогресу;

- досвіду суспільних і особистісних відносин, які готують молодь до активної участі в житті країни, створення сім'ї, планування особистого життя на основі ідеалів, моральних та естетичних цінностей сучасного суспільства.

Пріоритетними завданнями сучасної освіти є навчання навчатися, працювати, співіснувати, розвиватися, працювати. Інноваційність розглядають не тільки як налаштованість на сприйняття, продукування і застосування нового, а насамперед як відкритість. Стосовно особистісного чинника педагогічної діяльності це означає:

- 1) відкритість педагога до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;

- 2) відкритість культурі й суспільству, яка виявляється у прагненні педагога змінити дійсність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх розв'язання;

- 3) відкритість власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу «Я».

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості. Суб'єктом, носієм інноваційного процесу є творчі педагоги, серед яких умовно можна виокремити три групи:

- педагоги-винахідники, які приходять до нового в результаті власних пошуків;
- педагоги-модернізатори, що вдосконалюють і по-новому використовують елементи створених систем з метою отримання позитивного результату;
- педагоги-майстри, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи.

Саморозвиток – різновид людської діяльності, ефективність якої залежить насамперед від цілеспрямованості людини, наявності у неї стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів саморозвитку, систематичності зусиль і постійного самоконтролю. Процес саморозвитку передбачає наступну послідовність дій:

- вибір значущих цілей;
- постановка завдань саморозвитку;
- планування діяльності і створення програми саморозвитку;
- вибір методів і прийомів саморозвитку;
- зіставлення досягнутих результатів з очікуваними;
- корекція програми саморозвитку з урахуванням результатів самоконтролю і самооцінки.

Завдання саморозвитку полягає у розвитку спеціальних здібностей, необхідних для успішного оволодіння професією, досягнення високих результатів, а саме вдосконалення професійно значущих якостей особистості: розширення світогляду, збереження і зміцнення професійного здоров'я, підвищення рівня методичної підготовки, формування своєї духовної культури, педагогічного мислення, творчості тощо.

Формування психологічної компетентності в системі неперервної педагогічної освіти

На сучасному етапі розвитку нашої країни й світові тенденції надзвичайно актуалізується питання виховання та навчання в умовах, що постійно змінюються – це навчання в умовах карантину й воєнного стану тощо. Його неможливо успішно реалізувати без належної психологізації методичного супроводу навчання учнів.

Одним з провідних завдань реформування освіти в наш час є гуманізація навчально-виховного процесу й мобільність у навчальній взаємодії. В умовах гуманізації освітньої системи виникла необхідність зміни діяльності педагога, його установок, позицій. Рішення проблеми професіоналізму пов'язане з питаннями вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, насамперед підвищення психологічної його компетентності.

Сучасному вчителю недостатньо володіти лише своїм предметом, необхідно знати особливості його засвоєння учнями, формувати в них потребу в оволодінні метазнаннями (знаннями про знання) та ін.

Побудова моделі психологічної компетенції педагога має спиратися на засади, що дозволяють успішно вирішувати професійні задачі. Психологічна компетентність педагога - це наявність основ знань із загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології та психофізіології і досвіду набутого під час педагогічної практики, власної професійної діяльності та підвищенні кваліфікації, необхідних для ефективної педагогічної роботи.

Для здійснення навчально-виховного процесу вчитель має володіти глибокими знаннями психіки школяра, розумінням його психічних станів, уміннями добирати для уроків і заходів інформацію, контролювати свою діяльність і поведінку, а також індивідуальними психічними та фізіологічними властивостями, що забезпечують ефективне формування професійної компетентності.

З іншого погляду, психологічна компетентність педагога спирається на те, що психологічна складова педагогічної діяльності охоплює міжособистісне оцінювання, стереотипізацію, класифікацію, порівняння, зіставлення, аналіз, рефлексію.

Розуміння психологічної компетенції педагога характеризують різні її сторони, це дуже нагадує кількість теорій особистості в сучасній психології, яких нараховується.

На підставі теоретичного аналізу ідей та психологічних концепцій можна представити концептуальну структурно-функціональну модель розвитку психологічної культури педагога в єдності трьох вимірів:

- змістовно-особистісного;
- діяльнісного;
- генетично-вікового.

До *змістовно-особистісного виміру* належать види психологічної компетенції, що відповідають достатньо розвиненим підструктурам особистості педагога:

• культура спілкування (комунікативна культура), що відповідає підструктурі здатності до міжособистісного спілкування;

- мотиваційна культура – особистісно-розвивальній спрямованості;
- характерологічна культура, що відповідає підструктурі характеру;
- рефлексивна культура, що кореспондує з високорозвиненою підструктурою самосвідомості з її центральною складовою – психологічною рефлексією поведінки;

• психологічна компетентність, або культура психологічного досвіду – як результат ефективного засвоєння і використання психологічних знань, умінь та навичок;

• інтелектуальна культура, тобто розвинені психічні процеси (психологічне сприймання, увага, пам'ять, мислення, уява);

• психофізіологічна культура, або здатність враховувати у професійній діяльності тип темпераменту, вік, стать, антропологічні ознаки учнів, учителів, свої власні.

Діяльнісний вимір психологічної компетенції педагога охоплює такі компоненти:

- гуманістично-мотиваційний;
- когнітивно-психологічний;
- цілеособистісний (якість людини як фахівця);
- творчо-результативний;
- емотивно-естетичний.

До *генетично-вікового виміру* психологічної компетенції належить характеристика рівня розвитку всіх означених базових якостей і компонентів в ході професійного становлення педагога.

Психологічна компетентність педагога обумовлена соціогенними і внутрішньоособистісними детермінантами розвитку психологічної культури.

Соціогенні – визначаються суспільною потребою, необхідністю психологічної підготовки педагога до розвитку особистості учня і виступають у формі настановлень

доктрини освіти, концепцій і програм спеціальної особистісно орієнтованої професійної підготовки та перепідготовки педагогів.

Внутрішньоособистісні, а фактично самодетермінанти – зумовлені розвитком і саморозвитком особистості педагога в умовах особистісно спрямованої педагогічної діяльності, спеціальної підготовки та самопідготовки до неї і виступають як:

- екзодетермінанти (зовнішні); засвоєні і здійснювані мотиви професійної діяльності, а також психологічні знання, вміння, навички;

- ендодетермінанти (всередині); характер, рефлексія, психофізіологічна база.

Отже, взаємозв'язок між соціогенними і внутрішньоособистісними детермінантами розвитку психологічної компетентності та їх дія відбувається у формі певної організації професійної підготовки і перепідготовки педагога та його безпосередньої психолого-педагогічної діяльності з розвитку особистості учня та власної.

Сучасні педагогічні системи спрямовані на забезпечення гармонізації відносин між учнем і довкіллям, оскільки одним із основних показників якості життя учня є її здоров'я, педагогіка майбутнього має виконувати здоров'язбережувальну функцію. Темп життя і навчальні навантаження учня збільшуються, тоді як показники здоров'я знижуються. Отже, педагог має створити і підтримувати комфортну психологічну атмосферу в процесі навчання. Тому для ефективної педагогічної роботи важливо знати психологічні особливості учнів, що дозволить педагогу створити оптимальні умови для розбудови ефективного розвивального середовища в процесі навчання.

Питання самоконтролю:

1. Який найбільш ефективних засобів підвищення професійної компетентності педагога?
2. Що являється професійною самоосвітою педагога?
3. В чому полягає мета сучасної освіти?
4. На що спрямовані сучасні педагогічні системи?

Список використаних джерел:

Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А.Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.

Педагогічна майстерність [Текст] : підручник / І.А.Зязюн. - К. : Вища школа, 2004. - С. 35 – 40, 201-202.

Столярченко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник / О.В.Столярченко, О.В.Столярченко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 148 с.

Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О.Сухомлинський. – Вибр. твори: у 5 т. – К.: Освіта, 1976. – Т.2. – 260 с.

Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.

Теслюк В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу : http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Індивідуальна робота

Індивідуальні завдання студент виконує за бажанням для кращого осмислення вивченого та формування наукового підходу до опрацьованого навчального матеріалу.

Завдання обирається відповідно до останньої або двох передостанніх цифр залікової книжки студента.

Реферати виконуються на основі самостійного вивчення рекомендованої літератури, список якої не обмежує ініціативи студента і його можливостей в використанні більш широкого кола наукових досліджень.

Написання роботи слід починати з вибору теми. Після визначення мети роботи необхідно скласти план, який повинен мати конкретні питання. Зміст роботи обов'язково слід писати на початку роботи.

Реферати бажано виконувати за складеним планом, який має структуру:

Зміст

Вступ. У вступі необхідно дати пояснення теми, показати її актуальність, сформулювати фундаментальну проблему, якій присвячена робота, мету та завдання дослідження, провести аналіз джерел і літератури. Обсяг – 1 – 2 стор.

Основна частина має містити ті проблемні питання, що розкривають тему. В основній частині слід окреслити 2–3 питання, формулювання яких повинно відповідати змісту роботи. Рекомендовано поділити основний матеріал на розділи, які мають закінчуватися логічними висновками, розділи, в свою чергу, можна поділити на підрозділи.

Висновки – необхідно зробити загальний підсумок по змісту реферату виходячи із завдань, що ставилися у роботі. Обсяг 1 – 2 стор.

Список вивчених і використаних у роботі джерел та літератури подається в алфавітному порядку.

Індивідуальні завдання

1. Педагогічна ситуація і педагогічна задача. *(Приклад життєвого досвіду)*.
2. Суспільна значущість професії педагога, його функції.
3. Педагогічна спрямованість як важлива умова входження у професійну педагогічну діяльність. Педагогічний досвід та педагогічні здібності як головні ознаки педагогічної культури інженер-педагога.
4. Головні критерії майстерності педагога, рівні оволодіння професійною майстерністю.
5. Роль педагогічної творчості та творчого мислення вчителя хореографії у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу.
6. Внутрішня техніка: концентрація розумових та фізичних сил педагога на досягненні дидактичної та виховної мети; зняття зайвого напруження; розподіл уваги; створення творчої ділової атмосфери в аудиторії, збереження впевненості, самовладання за будь-яких умов.
7. Взаємодія як оптимальний спосіб організації педагогічного процесу, засоби педагогічної взаємодії.
8. Вербальні засоби – стилістичні (риторичні), фігури, звертання, риторичні запитання, заохочувальні висловлювання, діалогізація мовлення, різноманітне використання інтонаційнопросодичних засобів, створення ефективною вербальною комунікації.
9. Дикція як чіткість вимови, шляхи її поліпшення. Професійні особливості голосу педагога.
10. Педагогічний конфлікт та способи його вирішення.
11. Педагогічна культура викладача та її складові. Умови, що сприяють розвитку педагогічного такту.
12. Педагогічна майстерність як вияв педагогом свого «Я» у професії, як самореалізація особистості вихователя в педагогічній діяльності, що забезпечує саморозвиток особистості учня.
13. Вимоги до зовнішнього вигляду педагога. Взаємозв'язок зовнішньої та внутрішньої краси.

14. Зовнішній вигляд як складова невербальної поведінки педагога. Складові безсловесної дії та індикатор емоційного стану і фізичного самопочуття педагога.
15. Організація переговорів, медіації для розв'язання педагогічних конфліктів.
16. Чинники, що впливають на прагнення до професійного самовдосконалення (суб'єктивні - мотиви, спрямованість, здібності, професійні дії та уміння; об'єктивні – середовище; суб'єктивно-об'єктивні – пов'язані з іншими).

Питання підсумкового контролю

1. Педагогічна діяльність (сутність, структура, характеристика компонентів).
2. Функції педагога.
3. Педагогічні вміння.
4. Головні професійні якості педагога.
5. Сучасні вимоги до педагога.
6. Суспільна значущість професії педагога.
7. Поняття про педагогічну культуру педагога, її головні складові.
8. Головні ознаки професійної культури педагога.
9. Педагогічна спрямованість як важлива умова входження у професійну педагогічну діяльність.
10. Педагогічний досвід (професійна компетентність, психолого-педагогічна ерудиція).
11. Педагогічні здібності як головна ознака педагогічної культури педагога.
12. Поняття про педагогічну майстерність, її складові компоненти.
13. Гуманістична спрямованість педагога.
14. Професійна компетентність педагога.
15. Головні критерії майстерності педагога.
16. Рівні оволодіння професійною педагогічною майстерністю.
17. Роль педагогічної творчості та творчого мислення у становленні педагога, формуванні його педагогічної майстерності.
18. Культура професійного мислення педагога як складова його професійно-педагогічної культури.
19. Педагогічна майстерність та авторитет педагога.
20. Поняття про педагогічну техніку, її структура.
21. Культура зовнішнього вигляду.
22. Культура педагогічного спілкування.
23. Здатність педагога до саморегулювання.
24. Шляхи вольового впливу на емоційну сферу особистості педагога, учня.
25. Цільова установка педагога на викладання.
26. Педагогічне спілкування (сутність, функції, особливості, принципи, критерії).
27. Педагогічна взаємодія (сутність, механізми розгортання педагогічної взаємодії, види та рівні діяльності суб'єктів).
28. Рівні й стилі педагогічного спілкування.
29. Бар'єри в процесі педагогічного спілкування та шляхи їх подолання.
30. Структура педагогічного спілкування.
31. Техніка спілкування, комунікативні уміння.
32. Класифікація невербальних засобів комунікації педагога.
33. Міжособистісний простір у спілкуванні.
34. Зовнішній вигляд педагога (стриманість, охайність, естетична виразність, доцільність одягу).
35. Поняття про мову, мовлення, головні складові мовної системи.
36. Різновиди педагогічного мовлення.
37. Функції та техніка мовлення педагога.
38. Професійні особливості голосу педагога.
39. Культура професійного мовлення педагога.
40. Шляхи поліпшення його мовленнєвої культури.

41. Поняття про конфлікти у педагогічних ситуаціях.
42. Типологія та причини виникнення конфліктів.
43. Анатомія, структура, сфера, динаміка педагогічних конфліктів.
44. Способи поведінки педагога у конфліктних ситуаціях.
45. Конфлікти у педагогічній взаємодії.
46. Шляхи розв'язання педагогічних конфліктів.
47. Педагогічний такт, його складові та умови вияву.
48. Функції педагогічної етики.
49. Методи, прийоми виховного впливу на поведінку учня (студента), умови, технологія їхнього застосування.
50. Педагогічний такт і толерантність.
51. Імідж педагога (сутність, класифікація, структура, характеристика компонентів).
52. Використання передового педагогічного досвіду та впровадження досягнень педагогічної науки.
53. Підвищення педагогічної кваліфікації та атестація педагогічних кадрів.
54. Розв'язування педагогічних задач та проблемних педагогічних ситуацій.

Методи навчання

Під час викладання курсу «Педагогічна майстерність» використовуються такі методи навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод;
- частково пошуковий (дослідницький метод);
- проблемне викладання;
- кейс-технологія (case-study) аналіз проблемних ситуацій;
- навчальна дискусія;
- інструктаж;
- інтерактивні технології кооперативного навчання (парне навчання, quadro-парне навчання, карусель, робота в малих групах, діалог, синтез думок, спільний проект, пошук інформації, коло ідей, акваріум);
- інтерактивні технології колективно-групового навчання (загальне коло, мікрофон, незавершені ідеї, мозковий штурм, броунівський рух, мозаїка, case-метод, дерево рішень);
- технології ситуативного моделювання (симуляції або імітаційні гри, драматизація);
- технології опрацювання дискусійних питань (метод визначення позиції, відстоювання заданої позиції, зміна позиції, порівняння альтернативних позицій, дискусія, дебати тощо)

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність» використовуються наступні засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- оцінювання результатів КПЗ;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- ректорська контрольна робота;
- екзамен.

Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Педагогічна майстерність» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Заліковий модуль 1 <i>Тиждень 1-8</i>	Заліковий модуль 2 <i>Тиждень 9-17</i>

100 балів (Поточний контроль+ модульний контроль)	100 балів (Поточний контроль+ модульний контроль)
<i>Ваговий коефіцієнт</i>	
50% (або 0,5)	50% (або 0,5)

Шкала оцінювання:

За шкалою ЛНТУ	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Мультимедійні презентації до лекцій	1-10
2.	Мультимедійний проектор, комп'ютер, програмне забезпечення Microsoft PowerPoint, Internet	1-10

Глосарій

Акмеологія – наука, яка виникла на стику природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін, що вивчають феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на сходах її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку.

Артикуляція – (від лат. articulatio – розчленування) – сумісна робота мовних органів (губ, язика, м'якого піднебення, голосових зв'язок), що забезпечують вимову звуків мови та різноманітність їх комплексів, які складають склади, слова.

Дикція (від лат. dictio – вимова) – чітка та ясна манера вимовлення слів, складів і звуків.

Експресія – виразність; сила прояву почуттів, переживань. Експресивні реакції є зовнішнім проявом емоцій і почуттів людини в міміці, пантоміміці, голосі і жестах.

Жест – виразний рух рук.

Здібності – індивідуально-психологічні якості особистості, які реалізуються спеціалізованими функціональними системами головного мозку і які при сприятливих умовах в найбільшій мірі визначають успішність засвоєння і продуктивність виконання якої-небудь діяльності чи ряду діяльностей (ігрової, навчальної, трудової, спортивної, комунікативної та ін.).

Імідж викладача – стереотипізований образ конкретного об'єкта, який існує в масовому пізнанні.

Індивідуальний стиль діяльності – характерна для даного індивіда система навичок, методів, прийомів вирішення завдань тієї чи іншої діяльності, що забезпечує успішне її виконання.

Індивідуальність – сукупність рис, що визначають самотність людини, її відмінність від інших людей; своєрідність психіки та особистості індивіда, її неповторність.

Іновація – введення нової мети, змісту, методів і форм навчання та виховання, в організацію сумісної діяльності педагога і студента; зміна в стилі мислення.

Комунікабельність (від лат. communico – з'єдную, повідомляю) – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариствість.

Культура – (від лат. cultura – виховання, освіта, розвиток) сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюють в результатах продуктивної діяльності.

Культура мови – дотримання установлених норм вимови, слово- та формовживання й побудови фраз.

Культура поведінки – дотримання основних вимог і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у спілкуванні з оточуючими.

Лекція (лат. lectio – читання) – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки.

Міміка – зовнішній вираз психічних станів, в першу чергу емоційних, що проявляються в сукупності координованих рухів, м'язів обличчя, виразу очей.

Мова – основний засіб спілкування і взаємного розуміння в людському суспільстві, сукупність відтворюваних мовними органами загальноприйнятих у межах певного суспільства звукових знаків для предметів, явищ дійсності й відображень їх у свідомості, а також загальноприйнятих правил комбінування цих знаків у процесі вираження думок.

Мораль – (лат. moralis – моральний, від mores – звичаї) – одна з форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей.

Навіювання, сугестія – в широкому розумінні – будь-який психічний вплив однієї людини на іншу (прохання, наказ, порада), в наслідок якого в людини, що зазнає навіювання, всупереч (а іноді і проти) її волі і свідомості виникають певні уявлення, судження, вчинки. У вузькому розумінні навіювання – психічний вплив на людину, яка перебуває в стані гіпнозу.

Навчально-виховний процес – система організації навчально-виховної діяльності, в основі якої – органічна єдність і взаємозв'язок викладання й учіння; спрямована на досягнення цілей навчання й виховання.

Оратор (лат. orator, від oro – говорю) – особа, яка виголошує промову, володіє майстерністю публічного виступу.

Організаторські здібності – сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння організаторською діяльністю, її ефективного виконання.

Особистість викладача – комплекс якостей та властивостей, необхідних для успішної педагогічної діяльності.

Особистість, особа – у широкому розумінні – конкретна, цілісна людська індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей; у вузькому, філософському розумінні – індивід як суб'єкт соціальної діяльності, властивості якого детерміновані конкретно-історичними умовами життя суспільства.

Пантоміміка – виражальні рухи тіла людини.

Педагог – особа, фахом якої є навчання й виховання (викладач і вихователь середнього спеціального навчального закладу, ЗВО тощо).

Педагогічна майстерність – це характеристика високого рівня педагогічної діяльності. Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки його діяльності: гуманність, науковість, педагогічна доцільність, оптимальний характер, результативність, демократичність, творчість (оригінальність).

Педагогічна творчість – оригінальний і високоефективний підхід викладача до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання.

Педагогічний етикет – це сукупність правил і моделей моральної поведінки педагога в типових ситуаціях та обставинах педагогічної діяльності.

Педагогічний такт – почуття міри в здійсненні засобів педагогічного впливу на здобувачів освіти.

Педагогічний такт, педагогічна тактовність (від лат. *tactus* – дотик, відчуття, почуття) – почуття міри в застосуванні засобів педагогічного впливу на учнів.

Педагогічні здібності – індивідуально-психологічні властивості особистості педагога, які при сприятливих умовах найбільш визначають успішність засвоєння і продуктивність виконання педагогічної діяльності.

Передовий педагогічний досвід – сукупність знань і навичок, набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків минулої педагогічної діяльності.

Перцепція (лат. *perceptio* – сприймання, пізнання) – чуттєве сприйняття зовнішніх предметів.

Професіоналізм – висока підготовленість до виконання завдань професійної діяльності.

Психотехніка – галузь психології, яка вивчає проблеми практичної діяльності людей у конкретно-прикладному аспекті.

Рефлексія соціально-психологічна – розуміння іншого шляхом міркування за нього.

Риторика, реторика (грец. ораторське мистецтво) – наука красномовства.

Самовдосконалення – прагнення людини до високої оцінки і самооцінки своєї особистості і викликана цим прагненням поведінка.

Самоосвіта – освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному закладі освіти.

Самостійність – одна з ведучих якостей особистості, що виражається в умінні поставити визначену ціль, наполегливо йти до її виконання особистими силами, відповідально відноситися до своєї діяльності, діяти при цьому свідомо і ініціативно не тільки в знайомому оточенні, але й в нових умовах, що вимагають прийняття нестандартних вирішень.

Спілкування в соціальній психології – складна взаємодія людей, в якій здійснюється обмін думками, почуттями, переживаннями, способами поведінки, звичками, а також задовольняються потреби особистості в підтримці, солідарності, співчутті, дружбі, належності тощо.

Спостережливість – здатність, що виявляється в умінні помічати суттєві, характерні, навіть малопомітні властивості предметів і явищ.

Техніка педагогічна – комплекс знань, умінь і навичок, необхідних педагогу для чіткої й ефективної організації навчальних занять, ефективного застосування на практиці обраних методів педагогічного впливу як на окремих студентів, так і на колектив у цілому.

Увага – форма психічної діяльності людини, що виявляється в її спрямованості й зосередженості на певних об'єктах при одночасному абстрагуванні від інших.

Уміння – здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок.

Рекомендовані джерела інформації

Базова

1. Горовенко О.А. Формування особистісно-професійного іміджу вчителя засобами самопрезентації / О.А.Горовенко. – Х.: «Основа», 2013. – 112 с.
2. Зайченко І., Теслик В., Каленський А. Основи педагогічної майстерності. – К., 2018. – 484 с.
3. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність / І. А.Зязюн. – К.: Наукова думка, 2010. – 365 с.
4. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В. Каплінський, Н.І. Лазаренко // Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. – Сер.: Педагогіка і психологія. – Вип. 48. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2016. – С.59-65.
5. Каплінський В.В. Загальнопедагогічна компетентність учителя: особливості, складники, шляхи формування: монографія. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 154с.
6. Каплінський В.В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія / В.В.Каплінський. – Вінниця: «Твори», 2018. – 492 с.
7. Каплінський В.В. Формування методичної компетентності та педагогічної майстерності майбутнього вчителя / В.В.Каплінський // Теорія і практика професійної майстерності в умовах ціложиттєвого навчання: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во «Рута», 2016р. – С. 300- 315.
8. Ковальчук Л.О. Основи педагогічної майстерності: Навч. посібник і методичні матеріали. – Львів: Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – 608 с.
9. Отич О.М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : підручник / О.М.Отич. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 175 с.
10. Столяренко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навчально-методичний посібник / О.В.Столяренко, О.В.Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 148 с.
11. Професійна підготовка майбутнього вчителя / Акімова О.В., Галузяк В.М., Столяренко О.В. [та ін.] – Вінниця: «Твори», 2018. – 348 с. /Столяренко О. В. – С.258– 279/.
12. Столяренко О.В. Підготовка майбутніх учителів до моделювання професійної діяльності та регуляції освітньої взаємодії з суб'єктами педагогічного процесу / О.В.Столяренко// Теоретико-методичні засади формування загально педагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти: монографія / Акімова О. В., Галузяк В. М. [та ін.] – Вінниця, ТОВ «НіланЛТД», 2017. – 388 с. – С. 302–328.
13. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям / В.О.Сухомлинський. – Вибр. твори: у 5 т. – К.: Освіта, 1976. – Т.2. – 260 с.
14. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навч. метод. посіб. – Режим доступу : <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення : 27.01.2015.
15. Теслик В.М., Лузан П.Г. Основи педагогічної майстерності [Електронний ресурс] : навчальний посібник. – Режим доступу :http://elibrary.nubip.edu.ua/9951/1/Tesluk_.pdf . – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.

Додаткова

1. Галузяк В.М. Стилi педагогічного керівництва та їх ефективність / В.М.Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 42. Частина 1. – Вінниця, 2014. – С. 80-87.
2. Галузяк В.М. Сутність і структура педагогічної компетентності вчителя / В.М.Галузяк //

- Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія». Випуск 48. – Вінниця, 2016. – С. 37-46.
3. Гетта В. Шляхи досягнення педагогічної майстерності / В. Гетта // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2010. – №9. – С. 44–45.
  4. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – Рівне: «Волинські обереги», 2011. – 552с.
  5. Добіжа Н.В. Підвищення ефективності індивідуального стилю педагогічного спілкування / Н.В.Добіжа // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – 2011. – №34. – С.106 – 111.
  6. Каплінський В.В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками: шукаємо рішення. Навчальний посібник для майбутніх учителів / В.В.Каплінський. – Київ: Центр навчальної літератури, 2017. – 80 с.
  7. Розвиток професійно важливих якостей майбутнього вчителя: монографія / Акімова О.В., Галузяк В.М., Столяренко О.В. [та ін.] – Вінниця, ТОВ «НіланЛТД», 2016. – 248 с. – С. 123– 157.
  8. Столяренко О.В. Європейський вимір реформування освіти на базі ідей антропоцентризму, виховання ціннісного ставлення до людини / О.В.Столяренко // Scientific and pedagogic internship «Challenges of modernization of pedagogical education in Ukraine and EU countries»: Intership proceedings, December 3–14, 2018. – Sandomierz. – Polska. – 108 pages. – P. 97–101.
  9. Столяренко О.В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця: навч.-метод. посіб. / О.В.Столяренко, О.В.Столяренко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – 148 с.
  10. Столяренко О.В. Передумови гуманістичної педагогіки як самостійної парадигми виховного процесу / О.В.Столяренко, О.В.Столяренко // Університет – школа: співпраця в умовах євроінтеграції: монографія/ Акімова О.В., Фрицюк В.А., Троян Г. В. [та ін.] – Вінниця: «Твори», 2019. – 376 с. – С. 264–310.
  11. Холковська І.Л. Проблема формування авторитету класного керівника / І.Л.Холковська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 51.– Вінниця, 2017.– С. 35-42.
  12. Холковська І.Л. Технології формування загальнопедагогічної компетентності майбутніх учителів / І.Л.Холковська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наук. пр. - Випуск 50. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 405-409.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

Нормативна база

1. Закон України «Про освіту» зі змінами 2014 р. [Електронний ресурс]: законодавча база // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.01.2015.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>. – Назва з екрану.
3. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти [Електронний ресурс]: законодавча база // Офіційний портал «Освіта.ua». – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911. – Назва з екрану.
4. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс]: Офіц. вид. – Режим доступу :http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/. – Назва з екрану.
5. Освітній портал <http://www.osvita.org.ua/> – Київ. Щоденні новини освіти і науки, поради абітурієнтам, Болонській процес, календар подій, законодавство, довідник ВНЗ України
6. Педагогіка <http://pedagogika.at.ua> На сайті розміщені матеріали, що стосуються вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу; посилання на сайти; форум, фотоальбом, гостьова книга
7. <http://edu.ukrsat.com> – Форум “Реформування освіти в Україні” , “На допомогу освіті”

сторінки сайту бібліотеки і тренінг-програма засвоєння навичок пошуку інформації для вас!

8. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача [Електронний ресурс]: навч. посіб. – Режим доступу :http://dspace.ukrfa.kharkov.ua/bitstream/123456789/1759/1/Book_%D0%9F%D0%9C%D0%92.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення : 28.01.2015.
9. Леонт'єв А.А. Психологія спілкування. [3-є видавництво] / Леонт'єв А.А.– М.: Сене, 1999. – 294 с. (20.10.2021 08:12)
10. Рибаківа М.М. Конфлікт та взаємодія в педагогічному процесі: [кн. для вчителя]. – М.: Просвещеніе, 1991. – 418 с.(18.10.2021 19:08)
11. Цукерман Г.А. Види спілкування в навчанні / Цукерман Г.А. – Томськ: Пеленг, 1993.- С. 160.(20.10.2021 19:45)

Педагогічна майстерність [Текст]: Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Професійна освіта (комп'ютерні технології)», «Середня освіта (Інформатика)» галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 015.39 Професійна освіта (Цифрові технології), 014.09 Середня освіта (Інформатика) заочної форми навчання / уклад. О.Г.Сушик. – Луцьк: ЛНТУ, 2022. – 46с.

Комп'ютерний набір
Редактор

О.Сушик
О.Сушик

Підп. до друку «__»_____2022 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 3,2.
Тираж 50 прим.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІП ЛНТУ